

Tannhelse

sekretæren

01
16

Parat
Din forsikring
i arbeidslivet

Tordis Klausen
.....

Ny kvikksølvseier i Høyesterett

se side 14

Fremtidig kompetansebehov

Tannhelsetjenesten er i utvikling og det vurderes hvilke egenskaper og utdanning vi skal satse på i fremtiden.

s. 10

Krevende tannhelse for flyktninger

Ifølge Helsedirektoratet er fylkeskommunen ansvarlig for å gi nødvendig tannhelsehjelp.

s. 20

Tortur, overgrep og odontofobi

T00-teamet i Østfold hjelper pasienter tilbake i tannlegestolen.

s. 18

TØRR MUNN

Flux Drops

Flux Tørr
Munn Rinse

Flux Tørr
Munn Gel

I Flux familien har vi produkter spesielt utviklet mot tørr munn, Flux Dry Mouth. Serien består av en skylle, en gel og harde sugetabletter. Produktene kan etter behov kombineres igjennom døgnet 24- timer.

Flux Tørr Munn Skylle og Gel fukter og smører slimhinnene når du føler deg tørr i munnen. Produktene stimulerer spyttproduksjonen og har en mild smak av jordbær/mint.

Flux Drops er leskende sukkerfrie sugetabletter som har lang varighet, med god smak av rabarbra og jordbær.

Alle produktene inneholder fluor. Les gjerne mer på www.fluxfluor.no

FLUX[®]
Har du fluxet i dag?

Innhold

Fremtidig kompetansebehov

Side 10

Tortur, overgrep og odontofobi

Side 18

Krevende tannhelse for flyktninger

Side 20

Annet innhold:

5	Leder av Gerd Bang-Johansen	27	Parat UNG
6	Småstoff	28	Lønnsoppgjøret 2016
10	Nordpluss-prosjektet	32	Svalbards fremtid
12	Fremtidig kompetansebehov	36	Parat informerer
16	Ny seier i Høyesterett	38	Spørsmål fra medlemmer
18	Tortur, overgrep og odontofobi	40	Kryssord, sudoku, anagram og på kryss og tvers
20	Krevende tannhelse for flyktninger	42	Leder i Parat
24	Medier i endring		

Medlemsblad for Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF),

Stiftet 23.01.2007.
Tilsluttet Parat (YS).

Utgis av:

Parat
Parat, Pb 9029, Grønland
0133 OSLO

www.parat.com
www.thsf.no

Besøksadresse:

Lakkegata 23, Grønland, Oslo
Telefon: 21 01 36 00
Telefaks: 21 01 38 00

Leder av Tannhelsesekretærenes Forbund:

Gerd Bang-Johansen
Telefon: 21 01 37 70
Mobil: 984 88 100
gerd.bang.johansen@parat.com

Ansvarlig redaktør:

Trygve Bergsland
Telefon: 905 85 639
trygve.bergsland@parat.com

Forsidefoto:

Avbildet: Tordis Klausen.
Fotokredit: Trygve Bergland.

Alle illustrasjonsbilder i bladet som ikke er kreditert er levert av iStock.

Redaksjonen er avsluttet:
22.02.2016

Materiellfrist neste utgave:

11.04.2016

Annonser:

07 Media, Trygve Blix
Telefon: 907 39 472
E-post: trygve.blix@07.no

Layout:

07 Media, avd. Moss
Telefon: 22 79 95 00

Trykk:

Ålgård Offset AS
Telefon: 51 61 15 00

ThsF

Tannhelsesekretærenes Forbund

ISSN:1504-5714

Abonnement:

Parat
Postboks 9029 Grønland
0133 Oslo
Telefon: 21 01 36 00.

en arbeidstaker-organisasjon i YS

ThsF er en yrkesorganisasjon i Parat

Dette produktet er trykket etter svært strenge miljøkrav og er svanemerket, CO₂-nøytralt og 100 prosent resirkulerbart.

TENKT AT DU VIL HJELPE?

BARE SYND DET
IKKE ER TANKEN
SOM TELLER

Foto: Jøsen van Bruggen. Takk til våre samarbeidspartnere som gjør denne annerøsen mulig.

Bezawit (9) bor i slummen i Etiopia. Hennes høyeste ønske er å gå på skole, men for at familien skal klare seg, er hun nødt til å arbeide store deler av dagen. Uten utdanning har Bezawit små sjanser til å komme seg ut av fattigdommen.

Det er ikke lett å forstå hvordan hun har det. Men du har kanskje tenkt på hvordan hun burde hatt det? Tenkt at du vil hjelpe?

Blir du Plan-fadder i dag, gir du barn som Bezawit en bedre framtid.

Send SMS FADDER til 03123 www.plan-norge.no

Plan

For og med barn

Heder og ære til Tordis Klausen

Etter en stor innsats av vårt eget forbund med god hjelp fra Parat, NRK Brennpunkt, Tordis Stigen Klausen og et utall gode hjelpere kunne vi i februar feire nok en seier i Høyesterett. Den tannhelsesekretæren som har stått i første rekke i snart to tiår, Tordis Klausen, vant retten til forsikringserstatning selv om hun ble kvikksølvskadet før lov om yrkesskadeforsikring trådte i kraft i 1990. Begrunnelsen fra Høyesterett er basert på den urett vår yrkesgruppe er påført ved at myndigheter og fagmiljøer har nektet å erkjenne at tannhelsesekretærer har blitt kvikksølvskadet.

Sykdomsårsaken var i mange år omstridt, og spørsmålet Høyesterett har tatt stilling til, er i hvilken grad det kan hevdes at «sykdommen er konstatert». Avgjørelsen er prinsipiell og vil få avgjørende følger for mange tannhelsesekretærer. Advokat Vidhammer som har ført saken for oss, mener avgjørelsen også vil ha stor betydning for andre yrkesgrupper som er blitt påført lignende yrkesskader langt tilbake i tid.

Som de fleste av dere er kjent med, har forbundet kjempet for denne saken siden forbundet etablerte et interimsstyre i 2005. Vi har hatt utallige møter med flere arbeidsministre, saken vår har vært oppe i Stortinget, og vi har vunnet to saker i Høyesterett. Den første dommen fastslo at vår yrkesgruppe var berettiget til yrkessykdom, og Høyesterett instruerte Trygderetten om å endre praksis i denne type saker – saker som de gjennom alle år hadde avslått i tråd med saksgangen til motvillige byråkrater i NAV-systemet. Gjennom den

siste dommen har de samme tannhelsesekretærene fått rett til millionerstatninger, noe de fortjener fullt ut etter så mange år med sykdom og kamp mot myndigheter og forsikringsselskap.

Sammen med Parat har vi også utarbeidet en omfattende metoderapport som beskriver arbeidet med denne kvikksølvskaden gjennom de siste årene. Rapporten som er tilgjengelig på vår nettside thsf.no, er også oversatt til engelsk og vil bli distribuert til arbeidsgrupper, organisasjoner og forskningsmiljøer i de nordiske landene i tillegg til England, USA og Brasil som jobber med tilsvarende problemstilling.

Vi er så langt det eneste land i verden som så klart har fått fastslått yrkesskader som følge av kvikksølvforgiftning i landets høyeste domstol.

Med vennlig hilsen

Gerd Bang Johansen

**Gerd Bang-Johansen
Leder**

Apollonia

En liten kuriositet som de fleste tannhelsesekretærer er kjent med, men 9. februar var merkedag for tannlegenes skytshelgen Apollonia. Ifølge legenden skal hun ha lidd martyrdøden år 249 e.Kr. i Alexandria, etter at hun fikk alle tennene trukket ut under tortur. I middelalderen kunne man se bilder av henne på markedsplasser med en tang i hånden. Hun tjente også som reklamefigur for tidens omreisende tanntrekkere.

På gammelnordisk lød en bønn til Apollonia eller «Abelone»: «Fri meg fra tannverk og all nød.» ©NTB

Rund røntgen stråler mer enn firkantet

Med en firkantet form på røntgenapparatene kan stråledosen du får i tannlegestolen, bli redusert med hele 80 prosent, mener Statens strålevern. Stråledosene du får ved vanlige røntgenundersøkelser hos tannlegen, er generelt så lave at de vurderes som nesten helt ufarlige. Likevel ber nå Statens strålevern tannleger som benytter et rundt strålefelt, om å bytte til firkantet strålefelt. Utformingen gjør at runde rør avgir nesten dobbelt så mye røntgenstråling som firkantede. Foreløpig går Strålevernet ut med en sterk anbefaling om å endre formen på strålefeltene. Men etter 2018 kan det bli aktuelt å pålegge tannklinikkerne å benytte rektangulære rør som standard. Se regelhjelp.no for mer informasjon.

Lavtlønnede rammes hardt av pensjonsunntak

Arbeidsgivere i bedrifter med lavt lønnsnivå er de flittigste brukerne av unntak som gir lavere pensjonsutgifter, ifølge Aftenposten. Loven om obligatorisk tjenestepensjon inneholder mange små smutthull som arbeidsgiverne kan bruke for å slanke bedriftens pensjonsregning.

Regelverket sier at arbeidsgiverne ikke trenger å betale inn pensjon til ansatte under 20 år, ansatte som jobber i bedriften i mindre en 12 måneder, og deltidsansatte med under 20 prosents stilling. Dessuten kan man la være å betale pensjon for én gang grunnbeløpet på 90 000 kroner.

Særlig sistnevnte bestemmelse slår hardt ut, ifølge beregninger gjort av pensjonsekspertene i aktuarselskapet Actecan. Og det rammer dem med lavest lønn hardest. For en ansatt med rundt 400 000 kroner i årslønn vil minimumsordningen med innbetaling på 2 prosent av lønnen, samt ingen pensjonsbetaling for grunnbeløpet, bety en forskjell på 15 000 kroner i årlig pensjon.

Nytt nasjonalt klageorgan

Som ledd i regjeringens beslutning om endringer i den sentrale helseforvaltningen er det nå etablert et Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten (Helseklage).

Det nye organet etableres som en ny etat bestående av sekretariatene for Pasientskadenemnda, Klagenemnda for behandling i utlandet, Preimplantasjonsdiagnostikkemnda og Statens helsepersonellnemnd.

Relevante klagesaker som frem til nå har blitt behandlet i Helse- og omsorgsdepartementet, Helsedirektoratet og Helseøkonomiforvaltningen (HELFO), blir flyttet til det nye klageorganet. Les mer på klageorganets nettsted www.helseklage.no

Nye regler for dagpenger

Dagens regelverk gjør at det som hovedregel ikke er mulig å ta en utdanning og samtidig få dagpenger. Dette vil arbeids- og sosialministeren endre slik at flere kan studere samtidig som de mottar stønad fra Nav.

Forslaget inneholder tre konkrete endringer; to forskriftsendringer og ett lovforslag: Vilkårene for hva som kan regnes som opplæring tilpasset fullt arbeid, skal justeres slik at utdanning/studiesamlinger minst seks dager per semester blir tillatt. Muligheten for å fortsette utdanning som er påbegynt før ledigheten/permitteringen, skal utvides, og adgangen til å motta dagpenger under etablering av egen virksomhet utvides fra dagens ni til tolv måneder. ©NTB

The Oral Health Atlas

Den nyeste utgaven av Oral Health Atlas er presentert på nettsiden til Den norske tannlegeforening og er en publikasjon som inneholder mye nyttig informasjon for tannhelsepersonell og andre som er opptatt av munnhelse og folkehelse.

Atlaset illustrerer omfanget og den økonomiske byrden av orale sykdommer verden over og reflekterer over politikk og strategier for

å sikre best mulig global munnhelse.

Det viser også et sammendrag av de viktigste utfordringene innen munnhelse slik som tannrøte, periodontal sykdom og kreft i munnhulen, se fdiworldental.org for mer informasjon.

Tannlegeforeningen ønsker mer penger til rus

Regjeringen har fremmet en opptrappingsplan for rusfeltet, men Tannlegeforeningen mener i en høringsuttalelse at planen ikke vier nok midler og oppmerksomhet til tannhelse.

I dagens system har ruspasienter krav på stønad til tannbehandling når de er under legemiddelasistert rehabilitering eller kan dokumenteres at de er ute av stand til å ta vare på egen munnhelse. Når rusavhengige er friske nok til å forlate institusjoner og skal klare seg selv, mister de alle rettigheter. Tannlegeforeningen mener at det er behov for å styrke finansieringen slik at behandlingsbehovet kan ivaretas på en bedre måte enn i dag.

Åtte nye legemidler forbudt i trafikken

I 2012 innførte Norge straffbarhetsgrenser i trafikken for 20 ulike narkotiske stoffer og rusgivende legemidler. Mandag 1. februar 2016 utvides lovgivningen ved at ytterligere åtte rus- og legemidler inkluderes.

Bromazepam, desmetyldiazepam, etizolam, klobazam, lorazepam, triazolam, oksykodon og metylfenidat settes det nå straffbarhetsgrenser i trafikken for. Hvis et stoff som står på listen er forskrevet av tannlege eller lege, gjøres det fortsatt en individuell sakkyndig vurdering før eventuell straff fastsettes. ©NTB

Sosiale forskjeller mellom utdanningsgrupper

Ferske tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at de sosiale forskjellene mellom folk med høy og lav utdanning har økt de siste årene. Forskjellene er tydeligst i mulighet til å kjøpe bolig og til å legge ut for uventede utgifter.

Tallene fra SSB forteller at lengden på utdannelsen har innflytelse over hvorvidt man har råd til å dra på ferie, gå til tannlegen eller eie egen bolig, melder

Dagsavisen. De sosiale forskjellene slår tydeligst ut på boligmarkedet. Andelen boligeiere har i perioden 2003–2015 steget med tre prosentpoeng for dem med videregående utdanning og seks prosentpoeng for dem med høyere utdanning. For folk med grunnskoleutdanning har andelen sunket med ni prosentpoeng i den samme perioden, viser SSB-tallene.

Eldre blir syke av dårlig tannhelse

Forskere mener det er viktig å ha bedre metoder for munnstell av eldre for å unngå at de blir syke. Doktorgradsstipendiaten i odontologi ved Universitetet i Oslo, Katrine Gahre Fjeld, sier det er viktig å holde tennene rene for å unngå soppinfeksjoner, betennelse i tannkjøttet, infeksjoner i munnhulen og hull i tennene.

Problemet ifølge Fjeld er at godt tannstell blant annet krever finmotorikk, godt syn og muskelstyrke nok til å rengjøre tennene selv, noe som er vanskelig for mange eldre.

– Belegg av bakterier legger seg både på og mellom tennene og forårsaker for eksempel tannkjøttbetennelse. Men bakteriene spres også videre til resten av kroppen. Pasienter som har hatt hjerneslag, kan ofte få en redusert hosterefleks slik at bakteriebelegg kommer ned i luftveiene. Dermed kan det oppstå lungebetennelse, sier Fjeld til forskning.no.

Parat frykter dårligere tannhelsetilbud

Etter Parats landsmøte på slutten av fjoråret ble det sendt ut en pressemelding der man uttrykte bekymring for manglende utredning av konsekvensene for flytting av ansvaret for den offentlige tannhelsetjenesten til kommunene.

Selv om regjeringen oppnår en reduksjon i antall kommuner gjennom kommunereformen, mener leder av Parat, Hans-Erik Skjæggerud, at de fleste kommuner vil være små sammenlignet med dagens organisering gjennom fylkene.

– Ved å flytte den offentlige tannhelsetjenesten tilbake til kommunene vil vi få små enheter, små miljøer og problemer med rekrutteringen. Regjeringen benytter motsatt argumentasjon når det gjelder sykehusene. Her legger man ned lokalsykehus for å bygge større fagmiljøer og styrke rekrutteringen, sier Skjæggerud.

Hull i tannplan for Hordaland

Fylkesrådmannen Rune Haugsdal foreslår å legge ned 13 klinikker ganske umiddelbart og holder åpent for ytterligere sentralisering flere steder, avhengig av hvordan kommunereformen slår ut.

Haugsdal mener ifølge Bergens Tidende at dagens struktur, med mange små tannklinikker spredd rundt i fylket, er for sårbar.

Forslaget har vært ute på høring i alle kommunene i Hordaland og møter ikke overraskende stor motstand i de kommunene som står i fare for å miste sin klinikk. Nordhordland alene kan miste fem tannklinikker på kort tid – på Fedje, i Masfjorden, Modalen, Frekhaug og Manger. Tilbudet vil i stedet bli sentralisert til det nye helsehuset som skal bygges på Knarvik, ifølge avisen.

Barna må kjøres åtte mil for tannsjekk

Tannlegekontoret i Edland i Vinje stenges for godt. En mangeårig kamp for å ha tannlege i bygda har ifølge Telemark Arbeiderblad vært uten resultater. Foreldrene må kjøre barna åtte mil tur/retur for en tannsjekk.

Fylkestannlege Turid Kristoffersen sier at de ikke har råd til 800 000 kroner, som er det en opprustning av kontoret ville koste. – Selv om jeg vet at befolkningen ønsker begrenset aktivitet, som undersøkelser av barn, så har vi vurdert det dit hen at det ikke er forsvarlig å behandle pasientene i disse lokalene med dagens utstyr, sier Kristoffersen til avisen

Trygdesvindler for millioner

NAV registrerte i fjor trygdesvindler for i alt 302 millioner kroner. Det er mer enn noen gang før, og totalt 1472 personer ble anmeldt for trygdesvindler i 2015. Flest er anmeldt for å ha svindlet til seg dagpenger eller arbeidsavklaringspenger.

Mer enn 65 prosent av sakene er avdekket gjennom samkjøring av offentlige registre. I 2015 ble det opprettet egne sentre i kampen mot arbeidslivskriminalitet og trygdesvindler i Bergen, Stavanger og Oslo. I statsbudsjettet for 2016 er det satt av seks millioner kroner til ytterligere to nye sentre.

Frykt for fluorskepsis

«Jeg er skeptisk til langtidseffektene av å tilføre kroppen fluor hver dag, selv om det er i små mengder», forteller en småbarnsmor til VG. Hun har valgt å holde sine to døtre unna både tannkrem og munnskyllevann med fluor, og det er hun ikke alene om. Tannlegeforeningen melder at flere har blitt skeptisk til fluor den siste tiden, til tross for at det er veldokumentert at fluor faktisk virker.

Førsteamanuensis ved Institutt for klinisk odontologi ved Norges arktiske universitet (UiT), Linda Stein, advarer mot slik skepsis og mener ifølge forskning, no at dette vil kunne føre oss flere tiår tilbake i tid. Hun sier at fluor i tannkrem er i form av natriumfluorid og har lite å gjøre med den farlige gassen fluor vi av og til hører om, og er heller ikke det samme som hormonforstyrrende fluorstoffer. Både WHO, EU og helsemyndighetene i mange land har konkludert med at det ikke er noen holdepunkter for at anbefalt mengde med fluor har skadevirkninger.

Fremtidige utdanningsmål

Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) engasjerer seg i yrkesgruppens nåværende og fremtidige utdanning på flere plan, som gjennom Nordplus-prosjektet. Redaksjonen har utført en liten spørreundersøkelse for å få vite hva aktørene selv ønsker seg.

Av: Trygve Bergsland

Som en oppfølging av Nordplus-prosjektet har redaksjonen i bladet Tannhelsesekretæren gjennomført en liten undersøkelse knyttet til dagens og fremtidens utdanning for tannhelsesekretærer.

Forbundets målsetting

Forbundets engasjement knyttet til utdanning og kompetanseutvikling er basert på hovedmålene som er beskrevet i handlingsplanen, der ThsF har som målsetting å være med i råd og utvalg som diskuterer fremtidig utforming av utdanning for tannhelsesekretærer. Forbundet ønsker også å være med å videreutvikle fagplaner for grunnutdanning og etter- og videreutdanning.

Videre heter det at ThsF skal være høringsinstans i alle saker som gjelder utdanning og kompetanseheving av tannhelsesekretærer, og være pådriver overfor myndighetene og fakultetene vedrørende hvilket nivå grunnutdanningen skal ligge på.

– Arbeidslivet er i stadig omstilling, og kravene til kompetanse er i kontinuerlig utvikling. Riktig kompetanse gir jobbtrygghet. For at livslang læring skal bli en realitet, må det legges til rette for at

tannhelsesekretærene kan delta i opplæring på alle nivåer, heter det i forbundets handlingsplan.

Tannleger og tannhelsesekretærer

Spørreundersøkelsen er todelt, der en del er tilpasset og sendt tannlegene, mens en annen er tilpasset tannhelsesekretærene. Hovedinnholdet i spørsmålene er imidlertid felles for begge spørreundersøkelsene. Kravet om tilfeldig utvalg vil være oppfylt slik spørreundersøkelsen er gjennomført, men omfanget, i form av antall som er spurt og som har svart, er for lite for å presentere undersøkelsen som helt representativ. Undersøkelsen ble sendt 173 tannleger, der 75 (43 prosent) har svart, og den er sendt til 1616 tannhelsesekretærer, der 493 (30,5 prosent) har svart.

I undersøkelsen har redaksjonen spurt tannlegene om de har ansatt tannhelsesekretær i dag, og 89 prosent svarer ja på dette spørsmålet. Av de spurte tannhelsesekretærene svarer 93,5 prosent at de er i daglig jobb som tannhelsesekretær i dag.

Mer interessant er spørsmålet om man tror tannhelsesekretærene i fremtiden vil gjøre flere oppgaver enn i dag. For det

første er det stor enighet (over 80 prosent for begge grupper) blant både tannleger og tannhelsesekretærer om at yrkesgruppen vil utføre flere tjenester i fremtiden. Det er imidlertid flere tannleger som tror tannhelsesekretærene vil utføre flere fremtidsoppgaver (86,1 prosent) sammenlignet med tannhelsesekretærene (81,9 prosent). Uansett ser dette ut til å være i tråd med konklusjonen til arbeidsgruppen som har jobbet med Nordplus-prosjektet.

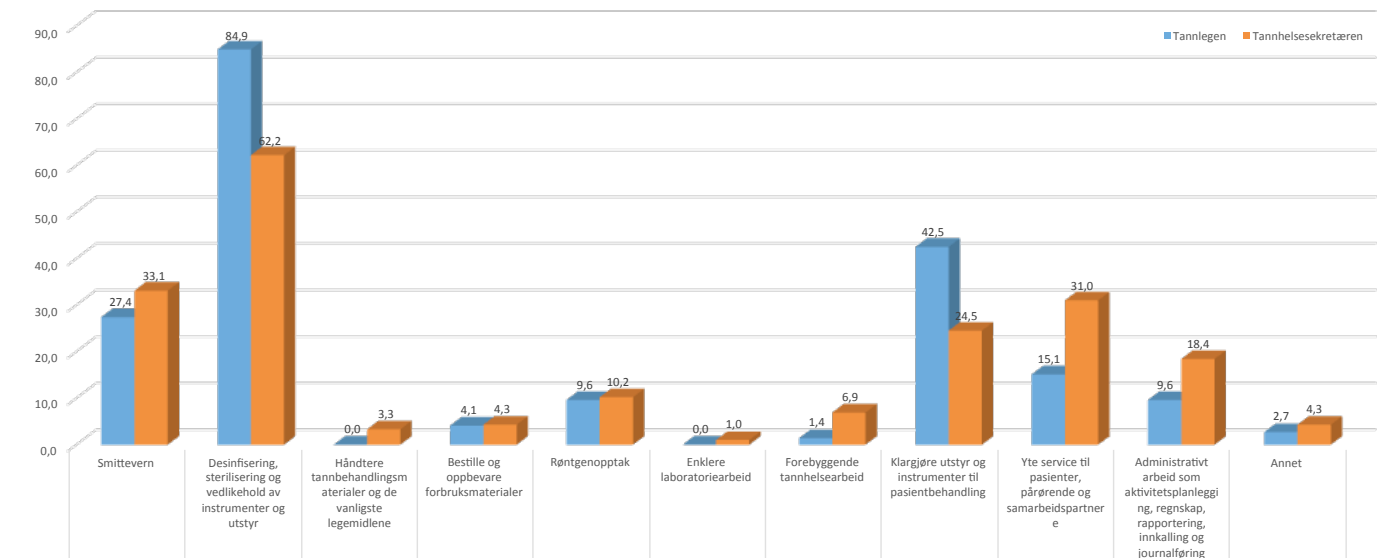
I rapporten til Nordplus skriver arbeidsgruppen at tannhelsesekretærene er en yrkesgruppe som det vil være viktig å regne med når man planlegger hvordan oppgaver innen tannhelsetjenesten skal løses i fremtiden, spesielt knytter arbeidsgruppen dette til samfunnets behov for å få løst tannhelseoppgavene best mulig og billigst mulig. Konsekvensen er ifølge arbeidsgruppen at utdanningen for tannhelsesekretærer må endres i fremtiden for å ivareta nye oppgaver og flere oppgaver enn tidligere, samtidig som pasientsikkerheten og kvaliteten må bedres.

Viktige oppgaver i dag

Det er viktig å peke på at de fleste oppgavene tannhelsesekretæren i dag utfører, natur-

Kompetansemål

lig vil følge yrkesgruppen også inn i fremtiden. I undersøkelsen har både tannleger og tannhelsesekretærer blitt spurt om hva som er de viktigste oppgavene for tannhelsesekretærene på dagens tannlegekontor.

I resultatet som er presentert under, har de spurte kun fått lov til å krysse av på to oppgaver de mener er aller viktigst. Flere har kommentert at de fleste av disse punktene er viktige, noe som kan forklare noen av forskjellene mellom svarene til tannlegen kontra tannhelsesekretæren – selv om forskjellene ikke er store. Det som ifølge svarene er den viktigste oppgaven på tannlegekontorene, er smittevernet

(spørsmål om smittevern og desinfisering, sterilisering etc. kan ses i sammenheng), mens laboratoriearbeid og legemiddelhåndtering er lite eller mindre viktig.

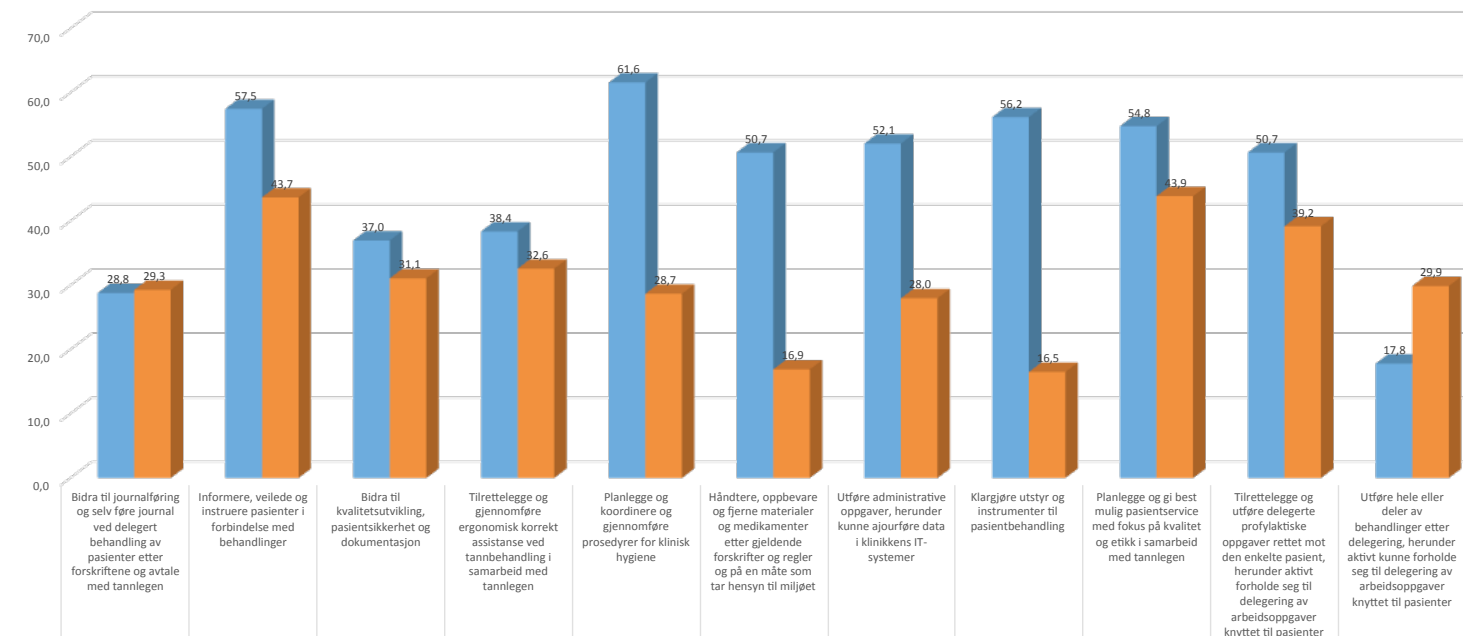
Fremtidig kompetanse

Spørsmålene om fremtidig kompetanse er basert på hva arbeidsgruppen i Nordplus-prosjektet har lagt vekt på i sin sluttrapport. Det er mulig også flere av disse kompetansemålene vil kunne møte noe av den kritikken som er fremført mot dagens utdanning. I en tidligere utgave av Tannlegetidende (utgave 2-2013), gikk administrativ leder ved Institutt for klinisk odontologi, Elisabeth Aks, ut med

spørsmål om hun ville kunne få kvalifiserte tannhelsesekretærer til ledige stillinger i fremtiden.

– Man bør tenke på hvilket nivå man legger utdannelsen på, men dette er til syvende og sist et politisk spørsmål, uttalte Ask den gang.

Tilbake til Nordplus-rapporten og uttalelser fra danske og svenske deltagere som fremholder at utdanningen i Norge kan utvikle seg til å utføre flere pasientoppgaver som enklere behandling, profylaktiske oppgaver og sette infiltrasjonsanestesi, alternativt mer administrative oppgaver knyttet til journalføring og tilrettelegging.

Forbundssekretær i Tannhelsesekretærenes Yrkesforbund i Sverige, Marie Udén, sier tannhelsesekretærene i Sverige jobber med bedøvelse, fyllinger, røntgen og avtrykk i tillegg til pasientmottak og administrative oppgaver. Rektor for utdanningen av tannhelsesekretærer ved universitetet i København, Bo Danielsen, som selv er tannlege, sier typiske arbeidsoppgaver for tannhelsesekretærer i Danmark er å forberede forseglinger, fluorbehandling, røntgen og avtrykk.

I spørreundersøkelsen er tannlegene spurt om hvilke områder tannhelsesekretærene bør få mer kompetanse på i fremtiden, og blitt bedt om å krysse av for oppgaver de mener bør kunne delegeres til denne yrkesgruppen. Tannhelsesekretærene har i tilknytning til de samme spørsmålene blitt spurt om hvilke områder de ønsker kompetanse på i fremtiden.

Det som kanskje skiller seg noe fra hva tannhelsesekretærene gjør i dag, er ønsket om mer laboratoriarbeid, og svarene kan kanskje også tolkes som at tannlegene har liten frykt for å delegerer flere oppgaver til tannhelsesekretærene. Samtidig ser det kanskje heller ikke ut som om tannhelsesekretærene frykter flere oppgaver. Det må også legges til at ut ifra innkomne kommentarer er det nok slik at tannhelsesekretærene på mange klinikker allerede utfører mange av disse oppgavene.

Røntgenopplæring

I spørreundersøkelsen er det relativt få som svarer at røntgenarbeid er en viktig oppgave i dag. Svarene fordeler seg omtrent likt mellom tannlegene og tannhelsesekretærene med omtrent ti prosent som mener dette er viktig.

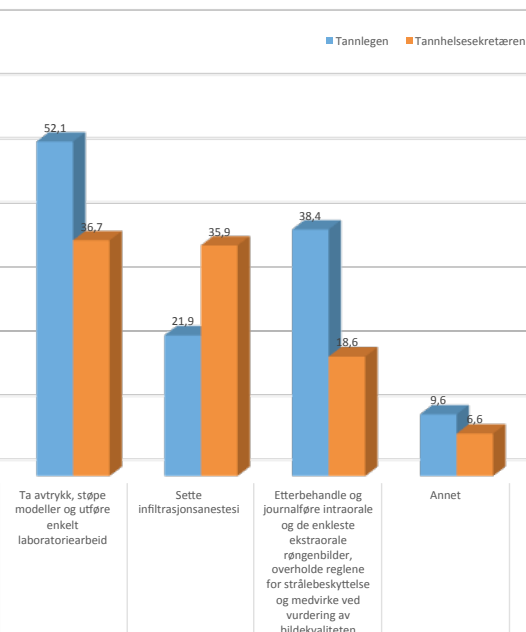
Av: Trygve Bergsland

Knyttet til fremtiden er det nær 40 prosent av tannlegene som mener dette bør prioriteres, mens tallet blant tannhelsesekretærene er noe under 20 prosent, men fortsatt vesentlig høyere enn i dag. Bladet Tannhelsesekretæren presenterte i en tidligere utgave resultater fra en utdanningskartlegging utført av Statens strålevern som benyttes som eksempel på hvorfor utdanningen bør bedres på enkelte områder. Resultatene som ble presentert, var tilfredsstillende, men strålevernet ønsker seg et høyere kunnskapsnivå.

Statens strålevern mener det bør gjennomføres etterutdanningskurs, da det viser seg at helsepersonell som er involvert i arbeid med ioniserende stråling, har liten kunnskap om mulige biologiske effekter og korrekt bruk av apparatene. I tillegg er det behov for kunnskap om mer optimalisering av strålebruken.

Statens strålevern skriver at tannleger betjener dentalrøntgenapparater for intra- og ekstraorale bilder. I kjeveortopediske praksiser og større allmennpraksiser betjenes også ortopantomograf med eller uten cephalostat samt cone beam-apparatur (CBCT). Det går ikke frem av rapporten, men det er grunn til å tro at tannhelsesekretærene bistår ved bruk av de forskjellige røntgenapparater som her er beskrevet.

Tannhelsesekretærer betjener intraoral tannrøntgenapparatur, og resultatene fra kartleggingen viser at helseprofesjonen får tilfredsstillende kompetanse til dette gjennom sin utdanning. I noen virksomheter er det også tannhelsesekretærer som betjener ekstraoral apparatur som OPG. Dette er ifølge Statens strålevern ikke i samsvar med betjeningskravet i strålevernforskriften. Resultatene fra studien tyder også på at undervisningen om ekstraoral tannrøntgen er noe for mangelfull til å kunne optimalisere bruken og betjene OPG-apparatur selvstendig.

Nordplus Horisontal

Beskrivelse av fag, innhold og kompetanser i
framtidens utdanning for tannhelsesekretærer
år 2025

Skandinavisk utdanningssamarbeid

Allerede i 2013 inviterte Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) de andre forbundene for tannhelsesekretærer i Skandinavia til å sammen se på utdanningen til yrket. For å finansiere arbeidet ble det søkt Nordplus Horisontal om midler, som bevilget 45 000 euro.

Av: Trygve Bergsland

I tillegg til Norge har representanter fra Sverige og Danmark siden 2014 offisielt deltatt i prosjektet som ble avsluttet ved årsskiftet. Rapporten som er utarbeidet, beskriver hva fremtidens tannhelsesekretær-utdanning kan og bør inneholde.

En mer kostnadseffektiv tannhelse

Med en befolkning som eldes med egne tenner i behold vil det ifølge rapporten bli endret behov for tannbehandlinger i fremtiden.

– Økt grad av internasjonalisering og en mer komplisert fare for smittespredning gjør også at det som var godt nok tidligere, ikke lenger er det. Tannhelsetjenesten må også bli mer

kostnadseffektiv ved at tannhelsesekretærer, som er billigere enn tannleger, benyttes til andre oppgaver enn i dag, ifølge rapporten.

Tannhelsesekretærer er en yrkesgruppe som det vil være viktig å regne med når man planlegger hvordan oppgaver innen tannhelsetjenesten skal løses i fremtiden. Arbeidsgruppen knytter spesielt dette til samfunnets behov for å få løst tannhelseoppgavene best mulig og billigst mulig. De mener derfor det vil være samfunnsøkonomisk nødvendig at odontologiske team kan arbeide etter det de kaller «LEON-prinsippet», som står for laveste effektive omsorgsnivå.

Økt mobilitet og mer kompetanse

Konsekvensen av dette er ifølge arbeidsgruppen at utdanningen for tannhelsesekretærer må endres i fremtiden for å ivareta nye oppgaver, flere oppgaver enn tidligere, samtidig

som pasientsikkerheten og kvaliteten må bedres. De ønsker i tillegg felles kompetansemål for tannhelsesekretærer for å sikre økt mobilitet og muligheter til utdanningssamarbeid i hele Skandinavia.

For å kunne tilby økt kompetanse mener arbeidsgruppen det ikke er nok å stille nye krav til innholdet, men også til hvordan utdanningen er organisert, til form og lengde, og ikke minst til lærekreftene elevene tilbys. Det er i dag ikke lik utdanning for tannhelsesekretærer i Norge, Sverige og Danmark. Rapporten forsøker å beskrive noen forskjeller, men det er enighet om å nærme seg hverandre i målene som settes.

Ulikheter mellom landene

I dag er utdanningen i Sverige en høyskoleutdanning (etter videregående skole) på 1,5 år med 13 ukers praksis på tannklinikker under studietiden, mens det i Danmark er en yrkesutdanning over tre år, bestående av vekselvis skole og praksis på tannklinikker.

Forbundssekretær i Tannhelsesekretærenes Yrkesforbund i Sverige, Marie Udén, sier deres utdanning starter med allmenn treårig videregående skole (gymnas i Sverige) og deretter fortsetter 1,5 år med yrkeshøyskole. – I Sverige jobber tannhelsesekretærene med bedøvelse, fyllinger, røntgen og avtrykk i tillegg til pasientmottak og administrative oppgaver, sier Udén.

Rektor for utdanningen av tannhelsesekretærer ved universitetet i København, Bo Danielsen, er selv tannlege. Han sier tannhelsesekretærutdanningen i Danmark

er konsentrert på to forskjellige universiteter, i tillegg utdannes det tannhelsesekretærer ved sju ulike fagskoler.

– I Danmark har vi en treårig utdanning som alternativ til allmenn treårig videregående skole (gymnas i Danmark). Omtrent 85 prosent utdannes på universitetene sammen med tannlegene. Mange av arbeidsoppgavene delegeres, i tillegg til at tannhelsesekretærene assisterer tannlegene, sier Danielsen.

Han sier tannhelsesekretærene i Danmark bidrar til å høyne tannhelsen i den voksne og eldre befolkningen, da det er for dyrt å bruke tannleger til alle oppgaver.

– Typiske arbeidsoppgaver for våre tannhelsesekretærer er å forberede forseglinger, fluorbehandling, røntgen og avtrykk. I en videre utvikling av utdannelsen bør tannhelsesekretærene få mer kunnskap om sykdommer i munnen og mer medisinslære, sier Danielsen.

Deltakerne i prosjektet har vært fagforeningene for tannhelsesekretærene, tannlegeforeninger og universitet. Fra Norge har leder i ThsF, Gerd Bang Johansen, deltatt sammen med tannlege og lektor Knut Vindal, som har representert Den Norske Tannlegeforeningen, i tillegg til Tove Løhne fra Parat som har vært prosjektkoordinator. Fra Danmark har områdeleder for sunnhet i HK kommunal, Kirsten Möller Christensen og Bonnie Blirup som er leder i sunnhet og velvære i HK privat. I tillegg har skolesjef og tannlege fra København Universitet, Bo Danielsen, og utdanningsleder fra universitetet, Conni Parsner, deltatt, i tillegg til utdanningsleder fra Århus Universitet, Mitzie Abildgaard. Fra Sverige har virksomhetskoordinator, Marie Udén, og klinikkkoordinator, Erja Anttonen, fra Svenska Tandsköterskeförbundet, i tillegg til tannlege, Louise Ericson, og utreder, Hanna Bjuggren, fra Sveriges Tandläkarförbund deltatt.

Tordis Klausen ble etter avgjørelsen i Høyesterett hedret med blomster og kake av Parat og Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF). Klausen bistås her av leder i ThsF, Gerd Bang-Johansen. I bakgrunn kan skimtes Parat-leder Hans-Erik Skjæggerud og advokat Øyvind Vidhammer. Foto: Trygve Bergsland

Tordis Klausen hedret av Parat og ThsF

Tannhelsesekretær Tordis Klausen har yrkesskade etter tidligere å ha jobbet med kvikksølv og har kjempet for sin sak gjennom mer enn ti år. Parat og Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) har ført kvikksølvskaden for retten og vunnet frem.

Av: Trygve Bergsland

Etter avgjørelsen i Høyesterett ble Klausen hedret med kake og blomster. Parat-leder Hans-Erik Skjæggerud berømmet Klausen for hennes pågangsmot og stayerevne gjennom alle disse årene.

To seire i Høyesterett

Leder i ThsF, Gerd Bang-Johansen, sier kvikksølvskadde tannhelsesekretærer har vunnet to saker i Høyesterett. Den første dommen fastslo at tannhelsesekretærene var berettiget til yrkessykdom, og Høyesterett instruerte Trygderetten om å endre praksis i denne type saker – Saker som de gjennom alle år hadde avslått i tråd med saksgangen til motvillige byråkrater i NAV-systemet, sier Bang-Johansen.

Den siste dommen gir ifølge Skjæggerud de samme tannhelsesekretærene rett til forsikringserstatning selv om de ble kvikksølvskadde før lov om yrkesskade-forsikring trådte i kraft i 1990.

– Begrunnelsen fra en enstemmig dom i Høyesterett er basert på den urett yrkesgruppen er påført ved at myndigheter og fagmiljøer har nektet å erkjenne at disse kvinnene har blitt kvikksølvskadde, sier Parat-lederen.

NAV har tidligere godkjent plagene den tidligere tannhelsesekretæren hadde som yrkesskade, relatert til arbeidet med kvikksølv. Likevel nekter forsikrings-selskapet å utbetale forsikringssummen. Selskapet begrunnet dette med at Klausens plager ble konstatert før lov om yrkesskadeerstatning trådte i kraft i 1990.

Fagmiljøer har benektet fakta

Advokat Øyvind Vidhammer i advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig har ført sakene på vegne av Klausen og Parat. Han sier utfordringen knyttet til forsikringsspørsmålet har vært myndighetene og fagmiljøenes motstand mot å erkjenne at disse kvinnene har blitt kvikksølvskadde.

– Selv om lov om yrkesskade kom i 1990, var det ikke den gang mulig for kvikksølvskadde tannhelsesekretærer å vinne frem så lenge NAV og enkelte yrkesmedisinere benektet fakta. Det er først i senere tid både myndigheter og fagmiljøene har erkjent skadeomfanget, og forsikringsspørsmålet skal nå endelig vurderes ut fra dette, sier Vidhammer.

Tannhelsesekretærenes Forbund og Parat mener ifølge advokat og leder for juridisk avdeling i Parat, Anders Lindstrøm, at så lenge sykdomsårsaken har vært omstridt, har det også vært knyttet usikkerhet til i hvilken grad det kan hevdes at «sykdommen er konstatert».

– Saken er prinsipiell, og Høyesteretts avgjørelse vil føre til at flere kvikksølvskadde tannhelsesekretærer får erstatning fra forsikringsselskapet, sier Parat-advokaten.

Metoderapport

Parat har utarbeidet en omfattende metoderapport som beskriver arbeidet med denne kvikksølvskaden gjennom de ti siste årene. Rapporten som her er tilgjengelig på norsk, er også oversatt til engelsk og vil bli distribuert til arbeidsgrupper, organisasjoner og forskningsmiljøer i de nordiske landene i tillegg til England, USA og Brasil som jobber med tilsvarende problemstilling.

Norge er det første land i verden som så klart har fått fastslått yrkesskader som følge av kvikksølvforgiftning i høyesterettsavgjørelser.

Tortur, overgrep og odontofobi

Overgrep og odontofobi er en del av hverdagen til tannhelsesekretær Sidsel Tepstad. Hun er en del av TOO-teamet i Østfold og sier det er givende å kunne hjelpe pasienter tilbake i tannlegestolen.

Av: Vetle Daler

Helsedirektoratets TOO-prosjekt er et tilrettelagt tannhelsetilbud til mennesker som har blitt utsatt for tortur eller overgrep, og personer med sterk angst for tannbehandling, eller odontofobi på fagspråket. Det er tannhelsetjenestens kompetansesentre i nord, midt, vest, sør og øst som har ansvaret for tilbudet.

Arbeid med tilvenning

Prosjektet går ut på å hjelpe pasienter til å kunne ta imot tannbehandling uten å måtte premedisineres eller legges i narokose. Prosjektet utgjør tjue prosent, eller i snitt en arbeidsdag, i uken.

- Mange pasienter forteller at de unngår å oppsøke tannlege av ulike årsaker, og at de ofte har gått i dagevis og gruet seg, i tillegg sover de dårlig om nettene når de vet at tannlegetimen nærmer seg. Vår jobb er å tilvenne pasientene og bruke tid på å få dem til å føle seg trygge og få tilbake kontrollen i tannlegestolen, sier Tepstad.

Hun sier at når teamet jobber med tilvenning, eksponeres pasienten for det som den enkelte trenger hjelp med.

- Det kan for eksempel være sprøyteskrekk eller boring. Vi jobber med frykt-

behandling og gjør i liten grad tannbehandling i disse situasjonene, sier Tepstad.

Intimt område

Sammen med tannlege Karianne Johansen og psykolog Lillian Larsen utgjør Sidsel Tepstad TOO-teamet i Østfold, og en stor del av pasientene som behandles av teamet har vært utsatt for overgrep.

- Mange har odontofobi – fobi for ulike deler av tannbehandling eller hele behandlingsforløpet. En stor del av pasientene har også vært utsatt for seksuelle overgrep. Det er krevende å behandle pasienter som er sterkt traumatiserte etter overgrep og omsorgssvikt i barndommen. I noen tilfeller kan disse minnene dukke opp i tannlegestolen, sier Tepstad.

Hun sier munnen er et intimt område, og at disse pasientene kan ha problemer med å få ting i munnen.

- De kan brette seg, de kan føle at de mister kontrollen, og kan oppleve flashbacks til ting som har skjedd tidligere når de blir lagt bakover i stolen. Enkelte føler tannbehandling som et overgrep. Tannlegen sier dessuten ofte de samme tingene som en overgriper har sagt –

«snart ferdig», «det går bra» eller «det er fort gjort», sier Tepstad.

Odontofobi kan ifølge Tepstad også skyldes at pasientene har opplevd tannbehandling der de har mistet kontrollen, typisk er opplevelser hos en skoletannlege som har vært hardhendt eller hensynsløs.

- Pasienter som har vært utsatt for tortur, har vi imidlertid ikke hatt her i løpet av de to årene vi har jobbet i prosjektet, sier Tepstad.

Får selvtilliten tilbake

Pasientene som behandles av TOO-teamet, har ofte uteblitt fra tannlegen i mange år, og noen har gått så lenge som 20–30 år siden sist de var hos tannlegen.

- Ofte har de stort behandlingsbehov og har gått med smerter i lang tid, sier Tepstad.

Hun sier hun først var skeptisk da tilbudet kom om å bli en del av TOO-teamet, men mer kunnskap om prosjektet har vist at dette er et interessant fagområde.

- Det er veldig spennende og betydningsfullt å kunne hjelpe denne pasientgruppen. Mange av pasientene skjemmes fordi

*Fr. Tannlege Karianne Jobansen, psykolog Lillian Larsen og tannhelsesekretær Sidsel Tepstad.
Foto: Vetle Daler.*

de har et dårlig tannsett. De opplever ofte at det er vanskelig å omgås andre mennesker sosialt, og synes det er flaut å smile fordi de har ubehandlet karies eller knekte tenner som er godt synlig, sier Tepstad.

Etter behandling hos teamet opplever ifølge Tepstad de fleste at de får selv tilliten tilbake. – Tenner er viktig, både for selvfølelsen og tryggefunksjon. Det er noe vi andre kanskje ikke tenker så ofte over, sier hun.

Tid er viktig

Tepstad understreker at pasientene må være motiverte, og de må ha et ønske om å motta behandling for å få utbytte av behandlingen. Alle pasienter må også gjennom kartleggingsintervjuer for å få oversikt over hva den enkelte pasienten trenger hjelp med.

– Vi har et tett samarbeid med psykologen i teamet, og sammen vurderer vi om pasienten passer inn i prosjektet. Psykologen bruker EMDR – en form for hypnose eller psykoterapi, sier hun.

Det er ifølge Tepstad mye psykiatri blant pasientene, og psykologen har derfor en viktig rolle i prosjektet.

– Det handler mye om å sette av god tid og gå forsiktig fram, på pasientens premiser. Vi må være varsomme, gi pasienten tid og respekt. Under eksponering og behandling må vi hele tiden passe på hvor vi er i rommet, og passe på hva som sies. Pasienten skal føle seg trygg og ivaretatt, sier hun.

En glemt pasientgruppe

Pasientene tar ifølge Tepstad ofte kontakt selv etter å ha hørt om tilbudet via nettet, media eller via sin lege eller psykolog. En pasient trenger ikke henvisning for å komme inn i prosjektet.

– Etter hvert som folk blir klar over at vi finnes, øker pågangen. Vi har derfor ventelister, sier hun.

Når behandlingen først er i gang, er det ifølge Tepstad satt av tid til 10–12 besøk, selv om noen pasienter trenger færre besøk.

– Dette er en gruppe pasienter som er litt glemt. Når de finner ut at det finnes et tilbud for dem, blir de veldig glade og ønsker ofte å komme i gang med behandling fort, sier Tepstad.

T00-team

Behandlerteam i regi av den offentlige tannhelsetjenesten, der pasienten møter et behandlingsteam som består av tannhelsesekretær, psykolog og tannlege. Tannhelsetjenestens kompetansesentre har en sentral faglig rolle og har behandlerteam med spisskompetanse.

Målet er å gjøre pasienten i stand til å motta tannbehandling uten store vanskeligheter. Tilbudet er gratis, for personer over 18 år, og gjelder pasienter:

- med sterk angst for tannbehandling
- som har vært utsatt for tortur
- som har vært utsatt for seksuelle overgrep eller vold i nære relasjoner

Kjernen i behandlingen er gradvis tilvenning i tannbehandlingssituasjonen og er i første omgang en fobibehandling.

(Kilde: tkost.no/helsedirektoratet.no)

Krevende tannhelse for flyktninger

Barn som har vært på flukt i årevis, har dårlig tannhelse. Små kommuner mener at de ikke greier å oppfylle forpliktelsene overfor flyktninger og samtidig ta vare på tannhelsen til resten av innbyggerne.

Av: Marit Bendz

«De lever på 75 kroner dagen og må trekke tennene på hverandre», skrev avisen Nordlys 14. januar. Leder og driftsoperatør ved Skibotn mottak er fortvilet over den sosiale nøden blant beboerne.

– De siste kuttene i dagpenger til asylsøkerne har skapt fortvilelse og nød, sier eieren av mottaket Wiggo Hansen til avisen.

Barna er fylkeskommunenes ansvar

De siste tre årene er ytelsene til beboerne kuttet med 30 prosent. Flyktninger i mottak har nå 75 kroner dagen til å dekke mat, klær, helsestell, transport og telefon.

Ifølge Helsedirektoratet skal fylkeskommunen sørge for at nødvendig tannhelsehjelp er tilgjengelig for alle som bor, eller midlertidig oppholder seg, i fylket, herunder flyktninger, personer med opphold på humanitært grunnlag og asylsøkere som bor eller oppholder seg i statlige mottak.

Helse- og sosialdepartementet har spurt fylkestannlegene om hvor store kostnader

som må påregnes, særlig med tanke på at barn skal få den behandlingen de har krav på.

– Vi forbereder en kalkyle fra fylkesrådet nå og håper at departementet melder det inn i revidert statsbudsjett, sier fylkestannlege Claes Thorbjørn Næsheim i Hedmark til Tannhelsesekretæren.

Hedmark er et av fylkene med mange akuttplaner i forhold til folketallet.

Uoversiktlig

Helsedirektoratet slår fast at flyktninger og asylsøkere i alderen 0–20 år har rett til innkalling og undersøkelse fra den fylkeskommunale tannhelsetjenesten, som andre barn og unge.

Tannhelsetjenesten må imidlertid få melding om hvilke barn det dreier seg om. Det mest hensiktsmessige ifølge Næsheim er at en liste over barn som skal omfattes av tiltakene, sendes fra asylmottak til tannklinikken, distriktets overtannlege eller til fylkestannlege.

– Dette fungerer der det har vært mottak

før, men det er vanskeligere å få lister fra nye mottak i små kommuner som ikke har innarbeidet slike rutiner, sier Næsheim til Tannhelsesekretæren.

For å kunne planlegge arbeidet er man ifølge Næsheim helt avhengig av godt samarbeid med UDI (Utlendingsdirektoratet) regionkontor Øst, særlig når det gjelder barns rettigheter til tannbehandling. Han sier at Mjøso-regionen har noen større byer, med tilsvarende større tannklinikker som håndterer dette lettere.

– Det blir også sjekket hvilke tannleger som har ledig kapasitet, slik at vi har en «tannlegeteam» vi kan bruke der det trengs mest, slik som i små kommuner med få privatpraktiserende tannleger. I tillegg har vi for en periode tilsatt to tannleger som bare jobber med denne pasientgruppen. Vi må deretter evaluere og se hvor stort behovet er, sier han.

Ingen fluor under flukt

Næsheim har sendt brev til alle mottak og kommuner og informert om regelverket, og om hva som ligger i akutt tannbehandling. Norsk Tannvern har engasjert seg og oversatt materiell til 31 språk, og arbeider nå med en egen brosjyre som omhandler flyktninger.

Fylkestannlegen prøver å få ut tall på hvor mange flyktninger som har kommet til Hedmark, og særlig hvor mange barn det er på de ulike mottakene.

– Vi vet at det er ca. 420 barn under 17 år i Hedmark, men vi vet ikke hvem de er og hvor de er, sier Næsheim.

Inntrykket hans er at tannstatusen til syriske barn under 15 år ligger på nivå med Norge før 1970. Tannpleien fungerte trolig så lenge det var fred i Syria, men etter fire til fem år på flukt og i flyktningeleirer blir tannhelsen deretter.

– Kostholdet blir dårlig, tilfeldig og uregelmessig, og vi ser store hull både i melketenner, seks- og tolvårsjeksler. Regelmessige måltider har mye å si for tannhelsen. Men før vi setter i gang behandling, må vi vite at barnet blir en stund, sier Næsheim.

Regning uten mottager

Vanlig praksis på akuttinnkvarteringer er ifølge presserådgiver i UDI, John Olav Kroken, at man går til en mottaksansatt og ber om hjelp til å bestille tannlegetime. Har man ikke penger, kan mottaket legge ut og få dette refundert av UDI.

Informasjon om legehjelp og tannlegehjelp er tilgjengelig på UDIs nettsider.

Men ifølge Næsheim er det ikke så enkelt. Situasjonen er veldig uoversiktlig. Nyopprettede mottaksplasser ble avvirket allerede 1. februar.

– Ved Våler tannklinikker har vi ansatt en tannlege midlertidig i 100 prosent stilling som bare jobber med flyktninger på Haslemoen transittmottak med ca. 700 personer, sier han.

Voksne pasientene skal betale vanlig honorar, noe som ikke er så enkelt når man skal leve for 75 kroner dagen. Flyktningene kan søke UDIs regionkontor om støtte, eller forhåndsgodkjenning av dekning til utgifter, men byråkratiet kan være vanskelig nok for en nordmann. Næsheim er enig at dette er en utfordring. – Ved akutte tilfeller må vi stille opp, enten folk har penger eller ikke. Dersom de ikke har penger, sender vi regningen til mottaket. Problemet er at mange av disse akuttmottakene blir nedlagt like raskt som de blir etablert, og kravet går dermed til inkasso. Problemet er hvem som skal betale, sier Næsheim.

For liten kapasitet

Tannhelsetjenesten i Åsnes og Våler i Hedmark har merket økt pågang etter at det ble flere asylmottak i kommunene. Tannklinikkerne i de to kommunene har

bare to tannleger, og en stilling står ubesatt.

– Vi klarer ikke å hjelpe alle som ringes og trenger hjelp, så vi henviser videre til private klinikker, sier Hilde Rivenes Urdahl, som er tannpleier og klinikkleder i Våler og Åsnes til NRK.

Nestleder Anne-Gro Årmo i Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) bekrefter at kapasiteten er et problem. Hun arbeider selv på en liten tannklinikk og kjenner på kroppen den vanskelige øvelsen det er å velge mellom asylanter og den øvrige befolkningen.

– Der det har vært asylmottak i mange år, har tannhelsetjenesten tilpasset seg økningen av pasienter ved blant annet å øke bemanningen. Utfordringen nå gjelder steder der det plutselig har kommet mange akutt plasser, og ingen vet hvor lenge asylsøkerne blir værende. Den offentlige tannhelsetjenesten har ansvar for barna på mottakene, mens de voksne blir henvist til den private tannhelsetjenesten. Dermed blir dette en utfordring for de private også, sier Årmo.

Hvem skal prioriteres

Klinikklederen ved tannklinikken på Notodden, Agnes Haugan, skrev tilbake i 2013 et brev til kommunestyret og advarte mot et planlagt asylmottak på Bolkesjø med 530 plasser.

Haugan sier til avisen Telen at de allerede har sprengt kapasitet, og mener at behandlingen av asylsøkere vil gå ut over tannhelsetilbudet til unge og gamle i kommunen.

– Jeg er bekymret, for vi vet med sikkerhet at asylsøkerne vil ha store tannhelseproblemer, mange med akutte behov. Dersom disse får rettigheter i den offentlige tannhelsetjenesten, vil tidsbruken bli så stor at det helt klart vil gå ut over tilbudet til kommunens innbyggere, sier hun til avisen Telen.

– Så lenge tannhelsehjelp skal være tilgjengelig for alle, er det tannhelsetjenesten som må prioritere hvilke pasienter de mener må behandles først, sier Kroken i UDI til Tannhelsesekretæren.

Tema i spørretimen

Ruth Grung (Ap) stilte i desember 2015 et spørsmål til helse- og omsorgsministeren om merkostnaden for tannhelsetilbud til asylanter, men Bent Høye (H) kunne ikke gi noen løfter om statlige tilskudd med det første, skriver Den norske tannlegeforeningen på sine nettsider.

– Inntil videre må fylkeskommunene ta merkostnadene og avvente eventuell statlig refusjon, sier Høye.

Asylmottak er ikke likt fordelt, og fylker med mange beboere i asylmottak opplever at kapasitetsutfordringer i tannhelsetjenesten må finansieres av egen ramme. Med 100 000 asylanter i 2016 er merkostnaden beregnet til mellom 20 og 40 millioner kroner. – De merkostnadene fylkeskommunene får på grunn av behandling av flyktninger under 20 år, kan ikke vurderes eller beregnes før Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) har mottatt lister over antall slike personer fylkesvis, sier helseministeren.

Staten avventer dermed det store statlige regnestykket for hele flyktningssituasjonen.

– Den eneste gruppen som er sikret dekning av tannbehandling fra staten (i dette tilfellet UDI), er akuttbehandling av personer under opphold i transittmottak, sier Høye.

Kilder: Tannhelsesekretæren, NRK, Den norske tannlegeforening (NTF), Helsetilsynet, Utlendingsdirektoratet (UDI).

Utdrag av regelverket til UDI

Alle asylsøkere i alle typer asylmottak, også i midlertidige overnattingsplasser (akutt innkvartering) og transittmottak, har rett til helsehjelp på lik linje med befolkningen for øvrig.

Rettigheter til helsetjenester for asylsøkere, flyktninger og deres familiemedlemmer er beskrevet i helse- og omsorgstjenesteloven § 3-1, pasient- og brukerrettighetsloven § 2-1c, og forskrift om tryggedekning for asylsøkere og deres familiemedlemmer § 2.

Retten til helsetjenester gjelder fra det tidspunkt en person kontakter norske myndigheter for å søke om beskyttelse (asyl).

Asylsøkere på midlertidige overnattingsplasser (akutt innkvartering) har rett til økonomiske ytelser og til dekning av kostnader til helsehjelp på lik linje med asylsøkere som oppholder seg i transittmottak.

Kostnader til helsetjenester for asylsøkere i ankomstsentre, akutt innkvartering, i transittmottak og ordinære mottak dekkes gjennom flere ulike finansieringsordninger: rammeoverføringer, vertskommunetilskudd, refusjoner fra HELFO og egenbetaling fra pasienter.

Beboere i ankomstsentre, akutt innkvartering og transittmottak mottar ikke de samme ytelsene fra UDI som asylsøkere i ordinære mottak. Siden de ikke har mulighet til å betale sin egenandel ved utgifter til helsetjenester, dekker UDI asylsøkernes egenandel. Egenandelen omfatter også nødvendig transport i forbindelse med behandling.

Behandler med avtale kan kreve honorar for utført helsehjelp til asylsøkere. Honoraret består av et refusjonskrav til HELFO og en egenandel fra pasienten. Krav om refusjon for utført helsehjelp til asylsøkere sendes til HELFO på vanlig måte.

Siden beboere i ankomstsenter, akutt innkvartering og i transittmottak ikke har mulighet til å betale sin egenandel for helsetjenester, kan behandlere få refundert egenandel ved å sende kravet direkte til UDI.

Se udiregelverk.no for mer informasjon.

” Selskaper som mener de kan reservere seg fra tariffavtaler og stryke ytelsespensjon, har ikke høy stjerne hos oss.

Liz Ovesen, leder i Parat Media

Leder i Parat Media Liz Ovesen. Foto: Trygve Bergsland.

Medier i endring

Mediebransjen er i stor endring, noe som også påvirker medlemmene i Parat Media. Leder i Parat Media, Liz Ovesen, passer på som en smed, men sier det er store utfordringer med å få på plass tariffavtaler i nye selskaper – spesielt i Schibsted-konsernet.

Av: Vetle Daler

Parat Media har rundt tusen medlemmer i mediebransjen, blant annet innen salg, it, markedsføring, utvikling, content marketing og distribusjon. Ovesen sier det er store endringer i bransjen, med fusjoner, nedleggelse og virksomhetsoverdragelser, noe som får store konsekvenser for medlemmene. – Det at de ansatte ikke får tariffavtale,

får konsekvenser for blant annet tjenestepensjon og AFP, sier hun.

Store endringer

Endringene har vært spesielt store i mediekonsernet Schibsted. I april 2016 blir 350 ansatte overført fra mediehusene til Schibsteds nye kommersielle enhet for små og mellomstore bedrifter (SMB).

Kun de skrivende blir igjen i de gamle mediehusene.

– Alle som jobber med salg og markedsføring, overføres til nye selskaper, og Schibsted gjør mange små endringer hele veien. Det fører til at vi må passe på som en smed ved opprettelsen av nye selskaper i Schibsted. Blant annet har vi stått hardt på at Schibsteds nye

kommersielle enhet ikke har anledning til å reservere seg mot tariffavtaler. Selskaper som mener de kan reservere seg fra tariffavtaler og stryke ytelsespensjon, har ikke høy stjerne hos oss, sier Ovesen.

Hun sier Schibsted er en av de aller største aktørene i bransjen, og det Schibsted gjør, blir lagt merke til.

– Vi ser at andre selskaper ser til Schibsted og følger etter. Selv om Schibsted ikke er alene om dette, er smitteeffekten stor, og de ansatte sitter igjen med regningen, sier Parat Media-lederen.

” *Grunnleggende goder er viktig for folk, og der er vi i Parat Media hele tiden på ballen.*

Liz Ovesen, leder i Parat Media

Hele tiden på ballen

Det går ifølge Ovesen ikke mange måneder mellom hver virksomhetsoverdragelse i mediebransjen.

– Våre medlemmer motsetter seg ikke omstilling og strukturendringer, men er selvsagt opptatt av lønn, pensjon, AFP og medbestemmelse. Mange tar for lett på de rettighetene de ansatte mister i forbindelse med omstilling. Folk blir gjerne «luftet» rundt i systemet til de blir helt ribbet for goder som er opparbeidet gjennom flere år. Grunnleggende goder er viktig for folk, og der er vi i Parat Media hele tiden på ballen, sier Ovesen.

Utviklingen i mediene

Norske aviser faller i opplag og mister inntekter. Samtidig øker antallet lesere på digitale medier, men man klarer ikke helt å demme opp for tapte inntekter på papir. Schibsted som Norges største mediehus øker imidlertid driftsinntektene hvert år.

Av: Trygve Bergsland

Ifølge års- og kvartalsrapportene til Schibsted har driftsinntektene økt jevnt fra 2010, og frem til tredje kvartal i fjor ser økningen ut til å fortsette. Driftsmarginen på ordinær avisdrift er fallende, men marginene til Online rubrikk holder seg høye.

En dominerende medie-eier

I Norge kontrollerer Schibsted avisene VG, Aftenposten, Bergens Tidende, Stavanger Aftenblad og Fædrelandsvennen, i tillegg til trykkeri, distribusjonsvirksomhet og online- virksomheten. I Sverige eier de Aftonbladet og Svenska Dagbladet i tillegg til online-virksomhet også der. Schibsted Forlag og den digitale bokhandelen Ebok.no har de solgt.

Online rubrikkvirksomheter driver for øvrig selskaper i en rekke land rundt i verden. I tillegg til den norske og svenske virksomheten som er beskrevet over, driver de virksomheter i Frankrike, Spania, Italia, Østerrike, Irland, Malaysia, Marokko, Colombia og Ungarn. Schibsted har også et samarbeid med Naspers, Telenor og Singapore Press Holding der de utvikler online-tjenester i Brasil, Indonesia, Thailand og Bangladesh.

Schibsted er i tillegg majoritetseier i Shpock, som er en mobilapp for rubrikkannonser, der det planlegges en bred utrulling av konseptet, og man vil lansere Shpock på flere markeder i tillegg til Østerrike, Tyskland og Storbritannia hvor appen ifølge selskapet er dominerende i dag.

Kamp for like betingelser

Dagens Næringsliv skriver at Google kun skattet for én promille av reklameinntektene i Norge i 2014 – 1,9 millioner av 1,9 milliarder kroner. Dette samtidig som norske medier sliter med dramatisk bortfall av reklameinntekter.

For å kunne fortsette ekspansjonen og unngå å tape penger i Norge er Schibsted opptatt av konkurransen mot de store IT-selskapene, og de fronter kravet om lik skatt for norske medieaktører og multinasjonale selskaper som Google og Facebook, skriver Dagens Næringsliv. Hvis ikke tror de det blir umulig å vinne kampen mot nettgigantene.

– Andre må ikke leve under helt andre rammevilkår. Det er et minstemål at Google, Facebook og andre betaler skatt på samme måte som oss, sier Aftenpostens sjefredaktør Espen Egil Hansen.

Google fikk tidligere i år en avtale om å betale 1,6 milliarder kroner i skatt til Storbritannia, men skatteavtalen har møtt sterk kritikk fra britiske politikere. Også styreleder Ole Jacob Sunde i det norske mediekonsernet Schibsted er bekymret. – Britiske myndigheter har ikke sagt at Google nå betaler like mye skatt som andre britiske selskaper, bare at Google nå betaler mer skatt enn før. De har skaffet seg et varig konkurransefortrinn, sier Sunde.

Kilde: års- og kvartalsrapportene til Schibsted, Dagens Næringsliv og NTB.

Ny klubb i FINN.no

Mange benytter finn.no til å kjøp og salg av brukt og nytt, dette er en tidlig avlegger fra Aftenpostens rubrikkannonser og er en av de mest lønnsomme enhetene i mediekonsernet Schibsted. Nylig etablerte de ansatte en egen Parat-klubb i bedriften.

Av: Vettle Daler

Parat-tillitsvalgt Ann Brit Gjølstad sier Schibsted flytter mennesker hele tiden. – Noen får tariffavtaler, andre ikke, sier Gjølstad.

Fremtiden er usikker

Gjølstad er klubbleder for den nye klubben i FINN.no, som ble etablert før jul i fjor, og hennes viktigste mål er å få på plass en tariffavtale for medlemmene.

Fra før finnes en annen Parat-klubb i datterselskapet Finn Torget, med 13 medlemmer. Så langt har den nye klubben i finn.no rekruttert 26 medlemmer, men potensialet er stort. FINN.no har over 400 ansatte.

Fv.: Rune Berge, Ann Brit Gjølstad og Kjell-Erik Gillesen.

Den nye klubben i FINN.no rekrutterer nye medlemmer.

– Mange er ikke organisert, og mange har ikke et bevisst forhold til hvorfor man bør være medlem i en fagforening. Jobben vår er å forklare dem det, sier Gjølstad.

Hun sier FINN.no går bra og med gode marginer, men det er tøffe tider i mediebransjen, og hun tror det kommer nedbemanninger i løpet av et år eller to. – Bedriften går bra akkurat nå, men fremtiden er usikker. De fleste har nok tatt inn over seg situasjonen i bransjen vår, og timingen for å etablere en klubb er bra fordi det skjer mye her nå, sier Gjølstad.

Feelgood

Nestleder i Parat-klubben Kjell-Erik Gillesen sier FINN.no oppfattes som en «feelgood-bedrift» hvor de ansatte har det godt.

– Spørsmålet om hvorfor vi da trenger fagforening, kommer stadig opp. Men det er flere endringer på gang her, med virksomhetsoverdragelser og fusjoner. I disse prosessene ønsker vi at de gode arbeidsforholdene blir videreført. Der har vi en jobb å gjøre, sier Gillesen.

God dialog

I februar gjennomførte de Parat-tillitsvalgte en vervekampanje, med

utdeling av informasjon som beskrev fordelene med å være organisert i Parat. I tillegg ble det avholdt informasjonsmøte for de ansatte.

– Kampanjen ga oss en håndfull nye medlemmer, men vi ønsker oss selvfølgelig flere. Det handler mye om å jobbe i det stille, og å sette av tid til å snakke med en og en, sier Gjølstad.

Hun sier den nye klubben har god dialog med ledelsen i FINN.no.

– Ledelsen er imøtekommende, men for å få på plass en tariffavtale må vi opp i antall medlemmer og må organisere rundt ti prosent av de ansatte. I praksis må vi derfor ha omtrent 40 medlemmer, klarer vi det, er ledelsen åpen for dialog om tariffavtale, sier Gjølstad.

Talerør

Rune Berge er klubbleder for den eksisterende Parat-klubben i Finn Torget, som har 13 medlemmer.

– I omstillingsprosesser er det godt å ha et apparat som sørger for at arbeidsgiver oppfører seg ordentlig, og at de ansatte har et talerør mot ledelsen. Det er god dialog mellom klubben i Finn Torget og ledelsen, noe jeg håper vi får til også for resten av FINN.no, sier Berge.

Engasjement og utvikling

Det var en fantastisk opplevelse for Parat UNG å være på landsmøtet i 2015. Ikke bare fordi det var en bratt læringskurve, men også fordi vi ble hørt og fikk bidra til å forme organisasjonen de neste tre årene.

Av: Stine Bø, leder i Parat UNG

Signalene vi fikk på vårt eget årsmøte i september var tydelige. De unge er sultne på kunnskap og de ønsker å engasjere seg. De søker lett tilgjengelige plattformer hvor læring og meningsutveksling skal stå i fokus. En plass der man kan stille de «dumme» spørsmålene og få strukturert basiskunnskapen. Vi er overbevist om at det å få en ung representant inn i regionutvalgene vil bidra til nettopp dette. I tillegg vil de unge regionrepresentantene være friske pust som kan være med på å videreutvikle den gode jobben regionutvalgene gjør.

Vi i Parat UNG er opptatt av utvikling. Vi er opptatt av at organisasjonen henger med i tiden og at vi er fremtidsrettet. Vårt største mål er få unge til å forstå viktigheten av å organisere seg, og ikke minst at flere unge tør å ta på seg tillitsverv. Vi er glade for at høyskolene og universitetene reiste en diskusjon rundt verving av studenter. Parat UNG har i lang tid ønsket å dra i gang vervekampanjer rettet mot denne gruppen, men vi oppdaget tidlig at dette er en stor jobb og det er derfor utrolig viktig at organisasjonen samlet går inn for å få det til. Vi ser frem til et tett og aktivt samarbeid rundt denne utfordringen i 2016.

Styret i Parat UNG. Fra venstre: Espen Grovassbakk (varamedlem), Hans-Erik Skjæggerud (Parat-leder og ikke medlem av UNG-styret), Jonathan Medina Abrahamsen (styremedlem), Stine Bø (leder med krampelatter), Bente Valland (styremedlem), Idar Gundersen (nestleder) og Marlene Ferstad Vikør (sekretær).

Til tross for at det er tøffere tider i det norske arbeidsmarkedet, er organisasjonsgraden nedadgående. Knappe 37 prosent av de som arbeider i privat sektor er organisert ifølge tall fra Fafo og Institutt for samfunnsforskning (ISF), mens tilsvarende tall for offentlig sektor er 79 prosent. Fafo-forsker Kristine Nergaard sier til Dagsavisen at det ikke er ungdom og innvandrere som har skylden for nedgangen i organisasjonsgraden, men at frafallet viser seg i aldersgruppen 35–44 år. Årsakene til nedgang kan være mange, men en av de helt åpenbare er «imaget». Fagforeninger er ikke sexy eller tiltrekkende, og når man spør folk hva de forbinder med fagbevegelsen, hagler det med adjektiver som «sirumpa gubbevelde», kommunister, Ap-patrioter, kjedelig, dyrt og unødvendig – listen er

lang og det meste er rett og slett usant. Vår viktigste oppgave er å endre dette inntrykket og få arbeidstakere, unge som eldre, til å forstå fagforeningenes viktige rolle i norsk arbeidsliv og den nordiske modellen. Gjennom flaggsaken «verdien av et organisert arbeidsliv» vil Parat i 2016 fokusere på utfordringen med full styrke og Parat UNG skal være en viktig kanal for å nå ut til de yngste arbeidstakerne. Med utradisjonelle ideer og godt driv skal vi være med på å snu trenden og vise morgendagens arbeidstakere at et organisert arbeidsliv er et trygt arbeidsliv.

Sammen bygger vi organisasjonen for fremtiden.

Styret i Parat UNG kan kontaktes på e-post: parat.ung@gmail.com.

Forhandlingsjef:
Turid Svendsen.

Spesialrådgiver:
Kjell Morten Aune.

Spesialrådgiver:
Odd Jenvin.

Forhandler
Thomas Lilloe.

Rådgiver:
Bjørn Are Sæther.

Tariffoppgjøret 2016

Arbeidet med årets hovedoppgjør er mer omfattende for Parat enn for de fleste andre, da organisasjonen dekker alle fire sektorene i arbeidslivet med ulike forhandlingsystemer. I tillegg har Parat ansvaret for mer enn 70 forskjellige tariffavtaler.

Av: Turid Svendsen, advokat og forhandlingsjef i Parat

Parat forhandler også med arbeidsgivere som har hovedkontor utenfor Norge, men som har ansatte i virksomheter etablert både i og utenfor Norge. Noen avtaler inngås på engelsk, i tillegg til norsk, og flere tariffavtaler er inngått med uorganiserte arbeidsgivere.

Under årets tariffoppgjør forhandler Parat med mer enn 17 forskjellige motparter i tillegg til at man har særavtaler i alle sektorer (privat, stat, kommune og Spekter*¹).

– Kompleksiteten og omfanget stiller store krav til både tillitsvalgte og ansatte, og det vil bli lagt stor vekt på å gi riktig informasjon til rett tid på Parats websider, via e-post, SMS-varsling og medlemsmøter. Det pågående arbeidet med oppdatering av medlemmenes e-post og mobilnummer er svært viktig for å sikre at denne informasjonen når frem, sier Freddy Pedersen som er leder for medlemsregisteret.

Han oppfordrer alle til å oppdatere «Min side» på parat.com slik at alle har mulighet til å motta viktig informasjon.

Fremdriften i årets hovedoppgjør

Privat sektor

Forhandlingene starter med NHO og den konkurranseutsatte delen av industrien. Dette oppgjøret, kalt «frontfagsoppgjøret», vil være retningsgivende og gir signaler for resten av lønnstakerne i Norge. Dette er også årsaken til at dette oppgjøret får mest medieoppmærksomhet.

Frontfaget omfatter følgende avtaleområder: Verkstedoverenskomsten, Nexansoverenskomsten, Teknologi- og dataoverenskomsten, Kartonasjeoverenskomsten og Teko-overenskomsten, som samlet kalles Industriooverenskomsten (første gang i 2012).

Industriooverenskomsten som er inngått mellom Parat og Norsk Industri, starter 8. mars og omfatter rundt 2000 arbeidstakere. Fellesforbundet (en del av LO) har omtrent 35 000 medlemmer på tilsvarende avtale.

– Vi er forberedt på at dette oppgjøret ender hos Riksmekleren, der meklingsdatoen allerede er fastsatt til 29. mars. Partene må komme til enighet innen midnatt 31. mars, blir vi ikke enige, vil en eventuell konflikt være aktuelt fra arbeidstidens begynnelse fredag 1. april, sier Kjell Morten Aune, som skal lede disse forhandlingene for Parat.

De andre forhandlingsdatoene for øvrige tariffavtaler i NHO finner du på parat.com så snart disse er fastsatt. Forhandlingene på Parats avtaler i Virke starter normalt etter at frontfagsoppgjøret er ferdig, og vil sannsynligvis starte første uken i april.

Offentlig sektor

Det er YS Stat som forhandler på vegne av Parat (og de andre YS-forbundene) i tariffoppgjørene for staten, men våre forhandlere er representert i dette YS-arbeidet.

Oppgjørene i stat og kommune starter ifølge spesialrådgiver i Parat, Odd Jenvin, tirsdag 12. april og skal være avsluttet ved midnatt 30. april.

– Dersom partene ikke kommer til enighet, vil oppgjøret gå til mekling. En eventuell streik i staten vil tidligst kunne iverksettes i slutten av mai, sier Jenvin.

Statistisk sentralbyrå har presentert prognoser som indikerer at en sannsynlig ramme for lønnsoppgjøret 2016 vil ligge på 2,5–3 prosent.

– I en situasjon med blant annet økende ledighet, vekst i offentlig konsum, lav rente og svak krone er det knyttet usikkerhet til dette tallet. Dessuten vil resultatet som oppnås gjennom forhandlingene innenfor frontfaget, legge avgjørende rammer for oppgjøret i stat, sier Jenvin.

YS Stat anslår at overheng² og glidning³ inn i 2016 vil utgjøre om lag 0,7 prosent for statlig sektor. Dersom rammen for lønnsoppgjøret i staten blir på om lag 2,5 prosent, vil partene i hovedoppgjøret i staten ha om lag 1,8 prosent av lønsmassen å forhandle om.

Mye tyder ifølge Jenvin på at offentlig tjenestepensjon blir et tema i årets statsoppgjør. Det er fortsatt uklart i hvilken form og på hvilket nivå pensjon vil kunne bli et tema.

– Fra Parats side vil det bli fremmet krav om at man i dette oppgjøret som et minimum blir enige om overordnede rammer og prinsipper for fremtidig tjenestepensjon i staten.

Lønnsstatistikk for ansatte i staten har ifølge Jenvin frem til nylig blitt registrert i Statens sentrale tjenesteregister (SST). Kommunal- og moderniseringsdepartementet har nå besluttet at SST ikke lenger vil bli oppdatert, og at man i stedet vil benytte lønnsstatistikk som er rapportert inn til Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret (Aa-registeret). Aa-registeret er det sentrale grunndataregisteret som viser

” *Fra Parats side vil det bli fremmet krav om at man i dette oppgjøret som et minimum blir enige om overordnede rammer og prinsipper for fremtidig tjenestepensjon i staten.*

tilknytningen mellom arbeidstaker og arbeidsgiver i Norge.

– Problemet er at Aa-registeret ikke samsvarer med statens lønssystem. Det blir for eksempel ikke mulig å få anslag på hvor mye det vil koste å gi ett lønnstrinn til alle i stillingskode 1408 førstekonsulent, fordi ansatte i denne stillingskoden er kategorisert på en annen måte i Aa-registeret enn de var i statens sentrale tjenesteregister, noe som vil medføre store utfordringer med å beregne den samlede kostnaden ved et lønnsoppgjør, sier Jenvin.

Etter lønnsoppgjøret i 2014 ble partene enige om at Statistikk- og beregningsutvalget i staten skulle vurdere ordningen med avsetning til resirkulerte midler. Med resirkulerte midler mener man de midlene som frigjøres som følge av at ansatte slutter, og at nytilsatte arbeidstakere får lavere lønn er forjengeren.

– Dersom det samlede regnskapet over skifte av arbeidstakere viser overskudd, skal disse midlene tilføres de lokale forhandlingene. Staten og arbeidstakerpartene har imidlertid ikke kommet til enighet verken om hvordan størrelsen på de resirkulerte midlene skal beregnes, eller om hvordan de skal fordeles, sier Jenvin.

Kommunal sektor (KS)

Det er YS Kommune som forhandler på vegne av Parat (og de andre YS-forbundene) i tariffoppgjørene for kommunal sektor, men våre forhandlere er representert i dette YS-arbeidet. Overlevering av krav til staten vil ifølge rådgiver i Parat, Bjørn Are Sæther, skje

12. april, og forhandlingene skal være slutført innen midnatt 30. april.

– Dersom partene ikke kommer til enighet, vil oppgjøret gå til mekling. En eventuell streik vil kunne iverksettes i siste halvdel av mai, sier Sæther.

På samme måte som for statsansatte (se over) er det uklart hvor stort lønnstillegg partene kan forhandle om, men det vil knyttes til rammene i frontfaget og statsoppgjøret.

– I vår sektor gikk vi i mai 2015 over fra minstelønnsnivåer til et garantilønnsystem. Her gjenstår det fortsatt en del justeringer og utjevninger mellom de ulike ansiennitetsnivåene, i tillegg til å øke lønnen for fagarbeidere sammenlignet med ufaglærte, sier Sæther.

Offentlig tjenestepensjon vil ifølge Sæther kunne bli et tema for kommunesektoren, og fra Parats side vil det bli fremmet krav om at partene i dette oppgjøret blir enige om overordnede rammer og prinsipper for fremtidig tjenestepensjonsordning.

Spekter

I Spekter starter «A del»-forhandlingene 5. april. Disse forhandlingene fastsetter de generelle overordnede reglene og rammen for oppgjøret, der det er naturlig å benytte resultatet i frontfaget som utgangspunkt. For helsesektoren område 10 (HSH-HUK-området – Helse, Utdanning og Kultur) vil forhandlingene ifølge forhandler i Parat, Thomas Lilloe, sannsynligvis ikke starte før oppgjøret i kommunal sektor er ferdig (se over).

¹ Fristilte statlige virksomheter slik som for eksempel sykehusene.

² Overheng er differansen som oppstår når du sammenligner et tillegg du fikk etter oppgjøret i fjor (ofte mai/juni) med hvor mye dette tillegget utgjør over et helt år nå i 2016.

³ Glidning er differansen mellom det som ble resultatet etter forhandlingene i 2015 og lønnsvekst som kommer i tillegg, for eksempel som følge av ansiennitetopptrykk, bonus eller en nytilsatt som får et høyere lønnstrinn sammenlignet med tidligere ansatt i samme stilling.

Kommentar av
Thomas Lilloe,
forhandler i Parat

Økonomien i norsk næringsliv

Norsk økonomi er inne i en lavkonjunktur som for det meste skyldes nedgangen i oljeprisen. Den delen av næringslivet som er knyttet til produksjon av olje og gass, sliter derfor med lave investeringer, lav lønnsomhet og redusert aktivitet. Andre deler av næringslivet opplever gode tider, med gunstig kronekurs og høy etterspørsel, noe som gjelder blant annet fiskeindustrien. Samlet sett er derfor ikke norsk økonomi inne i en krise med fare for stagnasjon eller deflasjon, men vi må likevel vise forsiktighet.

Mange av de toneangivende selskapene i Norsk industri sliter og må nedbemanne, det samme gjelder alle de små nisjeselskapene og den øvrige delen av leverandørindustrien tilknyttet olje og gass.

Alt i alt er det stor aktivitet i norsk næringsliv. Selv med store kutt i oljeindustrien er det fremdeles slik at Norge har rekordmange sysselsatte. Problemet er at tilveksten av nye arbeidsplasser er lav. Et annet faresignal er at takten i nyetableringer og opprettelse av nye arbeidsplasser går tregt og er synkende.

Med økende tilstrømming av ledige hender, blant annet ved innvandring og synkende antall nye arbeidsplasser, vil vi se en økning i arbeidsledigheten i tiden fremover. Høyere ledighet gir ubalanse i arbeidsmarkedet og legger press på lønn- og arbeidsvilkår, vi må derfor regne med en stagnasjon i lønnsutviklingen eller for noen bransjer også en nedgang i samlede vilkår.

Partene i arbeidslivet vil vise ansvarlighet og akseptere at 2016 blir et år der reallønnsutviklingen vil bli lav eller ned mot null.

I nasjonalbudsjettet for 2016 anslår regjeringen at vi hadde en reallønnsvekst på 0,6 prosent i 2015. For 2016 anslås årslønnsveksten til 2,7 prosent og reallønnsveksten til 0,2 prosent. Den siste tids utvikling tilsier at dette estimatet er for lavt, og at prisveksten vil kunne bli høyere. Med et oppgjør på 2,7 prosent vil vi derfor sannsynlig få reallønnsnedgang.

Tariffpolitikk

Alle krav som fremmes under årets hovedoppgjør, vil være forankret i Parats tariffpolitiske plattform som inngår i arbeidslivs- og samfunnspolitiske dokument (se parat.com). Dette er grunnlaget som skal sikre medlemmene gode lønns-, inntekts- og arbeidsvilkår. Hovedpunktene er som følger:

- Parat vil ha et inkluderende samfunns- og arbeidsliv uten diskriminering.
- Parat vil at flest mulig arbeidstakere skal omfattes av landsdekkende tariffavtaler tilpasset utfordringene i den enkelte sektor, bransje og virksomhet.
- Parat vil at medlemmene skal sikres selvstendig forhandlingsrett og økt forhandlingsstyrke på sitt avtaleområde gjennom målrettet rekruttering og ved å styrke de tillitsvalgte rolle og status.
- Parat vil at medlemmenes skal sikres deltakelse i tjenstepensjonsordninger, og medbestemmelse når det gjelder type pensjon, nivået på pensjonsytelsen og endringer i pensjonsordningen.
- Parat vil at medlemmene skal sikres gode lønns- og arbeidsvilkår og reell mulighet til etter- og videreutdanning.
- Parat vil at systematisk og kunnskapsbasert likestillingsarbeid skal bidra til at medlemmene opplever likeverd, demokrati og medbestemmelse.

Lønnskrav tar utgangspunkt i tall fra Det tekniske beregningsutvalget (TBU), der alle de store arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene er representert, og som ledes av Ådne Cappelen i Statistisk sentralbyrå (SSB). I tillegg til ordinære lønnskrav blir disse temaene viktige i vårens oppgjør:

- pensjon
- arbeidstid knyttet til endringene i arbeidsmiljøloven
- innleie og midlertidig ansettelse knyttet til endringer i arbeidsmiljøloven
- likelønn

Utover dette er det slik i Parat at det er forhandlingsutvalgene som er nedsatt på den enkelte tariffavtale, som selv vurderer hvilke krav som skal fremmes og prioriteres.

Norsk Polarinstitutt har hatt en opptelling som viser at det er 975 isbjørner på Svalbard, en økning på 290 isbjørner de siste elleve år.

Utfordringer for Svalbardsamfunnet

Svalbardsamfunnet er inne i en stor omstilling fra gruvedrift til mer turisme og forskning. Det meste av gruvedriften er satt på vent, og myndighetene er tvunget til å investere milliardbeløp i årene fremover for å opprettholde en akseptabel bosetting.

Av: Trygve Bergsland

Parat-bladet presenterte i forrige utgave en stor sak om Svalbards globale frøhvelv. I ettertid er lokalsamfunnet rammet av et snøskred som kostet to mennesker livet – 42 år gamle Atle Husby og 2 år gamle Nikoline Røkenes. Flere andre ble skadd, og 200 mennesker ble evakuert. I tillegg må lokalsamfunnet finne frem til ny næringsvirksomhet som kan erstatte ulønnsom gruvedrift.

Redusert gruvedrift

På grunn av lave priser er Store Norske Spitsbergen Kulkompani (SNSK) tvunget til å stenge ned mye av gruvedriften og vil foreløpig innføre inntil tre års driftshvile i gruvevirksomheten i Svea-området. Regjeringen vil samtidig bidra med penger til gruveselskapet på Svalbard.

Gruveselskapet opplyser at de i løpet av året starter forberedelse til driftshvile i Svea og Lunckefjell fra årsskiftet. Planen er at driftshvile kan opprettholdes i inntil tre år, i påvente av at kullprisene skal bedre seg.

– Hensikten med driftshvile er å gi lokalsamfunnet noe lengre tid til å bygge opp nye næringer. Samtidig opprettholder vi muligheten for oppstart hvis markedet skulle ta seg opp, men vi har samtidig ingen garanti for at ikke forholdene forverrer seg, sier næringsminister Monica Mæland.

Store Norske vil samtidig øke aktiviteten i Gruve 7 ved Longyearbyen ved å gå fra ett til to skift fra andre kvartal neste år. Gitt at dagens kullpris-prognoser slår til, og driftspausen ved Svea og Lunckefjell opprettholdes, vil selskapet ha behov for årlige bevilgninger på 144 millioner kroner hvert år de neste tre årene – fra 2017 til 2020.

– Vi har ingen garanti for at forholdene ikke forverrer seg. Som eier i Store Norske følger vi utviklingen tett og vurderer situasjonen løpende, sier Mæland.

Varmekraftverk

Longyear Energiverk er et kullfyrt varmekraftverk i Longyearbyen på Svalbard og er ett av to kullkraftverk som er i drift på norsk område, det andre er det russiskdrevne kullkraftverket i Barentsburg, også på Svalbard.

Parat-medlem Anita Utsi, som er ansatt i Longyearbyen lokalstyre, sier Gruve 7 blir den eneste norske gruve i drift på Svalbard. – Det er viktig for oss at det fortsatt er gruvedrift her, og vi er avhengige av kullet for å drive energiverket, som gir strøm til hele Longyearbyen-området, sier Utsi.

Det er Svalbard lokalstyre som har ansvaret for driften av kullkraftverket, som hun omtaler som Longyearbyens kuleste arbeidsplass.

– Uten eget kull ville vi måtte hente kull fra fastlandet, noe som ville være svært kostbart og uhensiktsmessig, sier hun til Parat-bladet.

Energiverket har 25 ansatte og er døgnkontinuerlig bemannet. Operatør er selskapet Bydrift Longyearbyen AS, som eies av Longyearbyen lokalstyre. Utslippstallene fra varmekraftverket er ifølge operatøren cirka 60 000 tonn CO₂ per år, noe som tilsvarer 0,1 prosent av norske utslipp.

Sterk norsk bosetting

Til tross for nedbemanningen i gruveselskapet Store Norske har folketallet på Svalbard holdt seg tilnærmet uendret. Det var i 2015 registrert 2667 bosatte personer på Svalbard, av disse var 2189 i de norske bosetningene, viser befolkningsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

Jussprofessor og ekspert i havrett, Geir Ulfstein, sier til NTB at gruvedriften på Svalbard ikke er avgjørende for om det skal være bosetting på Svalbard, men at det politisk kan være av betydning å vise at området er norsk territorium.

– Det er ingen grunn til absolutt å holde det antallet som bor der i dag. Det viktige er å gi et troverdig signal om at Svalbard er viktig for Norge. Hvordan man skal få

Kummerlige arbeidsforhold innerst i graven der takhøyden er under én meter. Foto: Trygve Bergsland.

til det, er et annet spørsmål. Kulldriften har vært nyttig fordi den er en helårs virksomhet, noe for eksempel turisme ikke vil kunne være. Så er det spørsmål om hvor mye forskning kan bidra med, sier Ulfstein.

Økt satsing på forskning og turisme

Svalbardsamfunnet søker nytt fotfeste for tiden etter Store Norske. Tre nye hoteller skal opp, og lokalstyret håper på havneutbygging.

– Svalbard skal overleve også etter at Store Norske en gang i fremtiden stenger dørene for kulldrift. Blant annet skal det investeres i havneutvikling, sier tidligere lokalstyreleder Christin Kristoffersen.

Svalbard Hotell har ifølge Svalbardposten investert 45 millioner i bygging av 31 nye rom som alle er fylt opp resten av sesongen. Hotellkapasiteten er sprengt, og det var i november 3900 overnattinger, noe som er en økning på 16 prosent fra året før. Her var 52 prosent av overnattingene ferie- og fritidsovernattinger.

Kristoffersen, som i oktober gikk av som lokalstyreleder, mener Norge har et fortrinn når det gjelder å kunne lede an i en globalt bærekraftig og kunnskapsbasert utvikling av Arktis ved satsing på forskning, turisme og industri basert på ny teknologi.

– Universitetet her skal utvides, og det er håp om å starte nye ingeniørstudier her. Turisme er en annen bærebjelke. Men uten industriell utvikling har ikke samfunnet mulighet til å overleve, mener Kristoffersen.

Turisme

Svalbard-samfunnet strever med å finne veien videre med en kulldrift i krise. Mange setter sin lit til at turistnæringen kan utvikles.

– Oppsigelsene i Store Norske vil trolig medføre en befolkningsreduksjon på 20–25 prosent. Det vil selvsagt ramme barer, restauranter, butikker, attraksjoner og kanskje også flytrafikken, sier reiselivssjef Ronny Brunvoll i Visit Svalbard i Longyearbyen.

Et eksempel på ny turisttrafikk er avtalen Store Norske har gjort med Basecamp

Spitsbergen om utvikling og drift av turistvirksomhet i gruvebyen. Avtalen er et testprosjekt og gjelder fra januar til midten av mai 2016.

– Svea er verdens nordligste operative gruvesamfunn, og vi gleder hos til å formidle historien fra svenskenes oppstart i 1917 til det som i dag er et av verdens mest avanserte gruvesamfunn øverst på jordkloden, sier administrerende direktør Steinar Rorgemoen i Basecamp Spitsbergen.

En annen aktivitet er muligheten til turer fra Longyearbyen på Svalbard til Barentsburg og Pyramiden i den nye katamaranen Vågsfjord.

– Det blir et helt nytt tilbud i reiselivet på Svalbard. Bruk av denne båten vil gjøre at turister og andre kan komme seg mye lenger på kortere tid, sier mannen bak selskapet og satsingen, Sten-Are Paulsen, til Svalbardposten.

Turistnæringen leter etter nye tilskudd som kan bidra til vekst, samtidig som naturen skal beskyttes. Voksende turisme i selve Longyearbyen, med turer

Parat-medlem Anita Utsi i kontrollrommet på Energiverket. Foto: Vette Daler.

Energiverket ligger i utkanten av Longyearbyen og forsyner hele området med elektrisitet. Foto: Vette Daler.

i nærområdet, historiske besøk i den nedlagte Gruve 3 og nordlyssafari er andre aktiviteter Svalbard har å by på.

Flere isbjørner enn før

Det er flere isbjørner på Svalbard enn tidligere, viser en ny optelling. Det er 975 isbjørner på øya, en økning på 290 isbjørner på elleve år. Det viser en optelling Norsk Polarinstitutt har gjennomført, ifølge Svalbardposten.

Norsk Polarinstitutt understreker imidlertid at tallene er noe usikre, siden isbjørnene på Svalbard tilhører den såkalte barentshavbestanden som vandrer mellom norsk og russisk territorium. Russland sa tidligere i år nei til å delta i prosjektet, noe som førte til at kun dyr på norsk side av grensen kunne telles.

Klimaendringer på Svalbard

Mens gjennomsnittstemperaturen i verden har steget 0,8 grader siden slutten av 1800-tallet, har økningen i Arktis vært omtrent det dobbelte. En av årsakene er at det blir mindre sjøis når temperaturen stiger. Dermed blir det mer åpent hav,

som absorberer mer stråling fra sola – noe som forsterker oppvarmingen.

Langs kysten av Svalbard er mye av sjøisen blitt borte de siste tiårene. I fjorder som tidligere frøs til om vinteren, er det i dag åpent hav året rundt. På land ser det ut til at svært mange isbreer er blitt mindre. To breer utenfor Ny-Ålesund som måles nøye, har med unntak av to år krympet sammenhengende helt siden 1960-tallet.

Det er strenge restriksjoner for ferdsel i det sårbare naturmiljøet på Svalbard, opplyser reiselivsrådgiver hos Sysselemannen, Margrete Nilsdatter Skaktavl Keyser.

– De store cruiseskipene som går på tungolje, har klare restriksjoner på hvor de kan gå, og disse ble strengere i 2015 da unntakene for seiling til Magdalenefjorden og Ny-Ålesund falt bort, sier hun.

Kilder: Store Norske Leksikon, Store Norske Spitsbergen Kulkompani, Svalbardposten og NTB.

Svalbardtraktaten

Svalbardtraktaten er en internasjonal avtale, som ble inngått 9. februar 1920 og trådte i kraft 14. august 1925. Den slår fast Norges «fulle og uinnskrenkede høihetsrett» over Svalbard, inklusive Bjørnøya, og at norske lover og regler gjelder for området.

Borgere og selskaper fra alle traktatland har lik rett til adgang og opphold. De skal kunne drive fiske, fangst og all slags næringsvirksomhet på like vilkår. All virksomhet er underlagt lovgivningen som norske myndigheter vedtar, men ingen kan behandles forskjellig på bakgrunn av nasjonalitet.

Skatter, gebyrer og avgifter som kreves inn, skal ikke overstige det som kreves for å dekke utgiftene ved administrasjon av Svalbard. Svalbard er norsk territorium, Atlanterhavspakten gjelder derfor på øygruppa. I fredstid er det ikke faste, militære baser her, men under annen verdenskrig var det i en periode en norsk garnison på Svalbard.

Traktaten er i dag ratifisert av 42 land: Afghanistan, Albania, Argentina, Australia, Belgia, Bulgaria, Canada, Chile, Danmark, Den dominikanske republikk, Egypt, Estland, Finland, Frankrike, Hellas, India, Island, Italia, Japan, Kina, Litauen, Monaco, Nederland, New Zealand, Norge, Polen, Portugal, Romania, Russland, Saudi-Arabia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Sør-Afrika, Sør-Korea, Tsjekia, Tyskland, Ungarn, USA, Venezuela og Østerrike.

Kilde: Sysselemannen, Forsvarsdepartementet og NTB

Driftstilskudd og ekstra midler

Parat har en ordning med driftstilskudd hvor deler av kontingenten etter søknad tilbakeføres til underorganisasjoner eller medlemsgrupper med minimum fem fullt betalende heltids- eller deltidsansatte medlemmer.

Midlene man mottar, skal brukes til lokal aktivitet blant medlemmene. Det er gruppas leder som kan søke og som mottar støtten. Dersom det er behov for å søke om ekstra midler utover driftstilskuddet, må dette gjøres i egen søknad om ekstra midler. Det er også her gruppas leder som kan søke og som vil motta støtten.

Søknadsskjemaene finner du ved å logge inn på «Min side», og søknadsfristen er 1. mars.

Ledige plasser på kurs

Det er fortsatt ledige plasser på flere kurs, og selv om påmeldingsfristen er utløpt, kan du sende en e-post til kurs@parat.com for å sjekke om det fortsatt kan være en ledig plass.

Til førstkommande Trinn 2-kurs i Tromsø 12.–14. april, for region Nord- og Midt-Norge, er det ledige plasser, og du finner en rekke kurs for din region i kurskalenderen på parat.com.

Liss Fusdahl. Foto: Vetle Daler.

Ny avdelingssekretær

Liss Fusdahl vil vikariere i forhandlingsavdelingen en periode fremover. Fusdahl treffes på e-post: liss.fusdahl@parat.com og telefon 909 91 297.

Ny advokat i forhandlingsavdelingen

Kathinka Mohn har tidligere jobbet som advokat i Parat og er nå tilbake for å vikariere for Katrine Roald som er ute i foreldrepermisjon. Mohn treffes på e-post: kathinka.mohn@parat.com og telefon 951 66 608.

Kathinka Mohn. Foto: Trygve Bergsland.

Broen til fremtiden

I februar ble det avholdt en ny miljøkonferanse der Parat er en av støttespillerne. I tillegg til statsminister Erna Solberg holdt blant annet Jan Egeland fra Flyktninghjelpen, Johanne Sæther Houge fra Naturvernforbundet og Connie Hedegaard fra regjeringens ekspertutvalg for «grønn konkurransekraft» innlegg under konferansen.

Ny dato for regionkonferanse øst

Ny dato for høstens konferanse i region øst er 24. og 25. oktober 2016. Vi ber alle notere ny dato. For mer informasjon se Parats kurs- og konferansekalender på parat.com.

Parat-lederne på Facebook

Parat-leder Hans-Erik Skjæggerud og nestleder Vegard Einan har fått nye sider på Facebook der de i tiden fremover vil presentere seg selv og hva de til daglig jobber med for å fremme Parats og medlemmenes interesser i samfunnet.

Benytt muligheten til å stikke innom for å si «hei» samtidig som du oppfordres til å dele sidene med andre medlemmer og interesserte.

Parats nestleder
Vegard Einan.

Parat-leder Hans-Erik Skjæggerud.

Parats regionsutvalg (RU)

■ RU region Nord (Finnmark, Troms, Nordland):

Leder: Lars Raymond Holm, Luftfartstilsynet
E-post: Lrh@caa.no
Johanne Hagerupsen, Høgskolen i Harstad
E-post: johanne.hagerupsen@hih.no
Øivind Østbø, Remiks
E-post: oivind.ostbo@remiks.no
Anne-Katrine Thomassen, Brønnøysundregisterne
E-post: akt@brrreg.no
Tor-Fredrik Olsen, Finnmark Fylkeskommune
E-post: tor.fredrik.olsen@ffk.no
Line Hoseth, NOKAS, Leknes Lufthavn, Ungrepresentant
E-post: line_hoseth_88@hotmail.com

■ RU region Midt (Nord- og Sør Trøndelag, Møre og Romsdal):

Leder, Jannike Hanssen, Statens vegvesen
E-post: Jannike.hanssen@vegvesen.no
Morten Mørch, NTNU
E-post: Morten.morch@ntnu.no
Siri Finseth, Helse Nord-Trøndelag
E-post: Sirs.finseth@helse-nordtrondelag.no
Grete Kambuås, Boots Apotek
E-post: gretkam@online.no
Marit Holstad Aarsæther, Høgskolen i Volda
E-post: maritaa@hivolda.no
Mona Nerland, Politiet i Molde, Ungrepresentant
E-post: mona.nerland@politiet.no

■ RU region Øst (Østfold, Hedmark, Oppland, Oslo og Akershus):

Leder: Hilde Margrete Bjørklund - Cappelen Damm AS
E-post: hilde.bjorklund@cappelendam.no
Bente Iren Tollefsen Moen - Statens Pensjonskasse
E-post: bente.iren.moen@spk.no
Stein Grindheim - SAS Ground Handling
E-post: stein.grindheim@sas.no

Ronny Kjønso - Asko Øst

E-post: ronny.kjonso@asko.no

Anja P. Ahlstrøm – NIBIO

E-post: Anja.Ahlstrom@nibio.no

Hans Andreas Bøhmer, Securitas i Oslo, Ungrepresentant

E-post: hanboh@gmail.com

■ RU region vest (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane):

Leder: Rune Skaar, Bergen kommune

E-post: rune.skaar@bergen.kommune.no

Vidar Alfei, NAV Økonomiteneste

E-post: vidar.alfei@nav.no

Hege Solbakken Sæbo, Stavanger Aftenblad AS

E-post: hege.solbakken.saebo@aftenbladet.no

Wibecke Soraas Onarheim, Gulating lagmannsrett

E-post: wibecke.soraas.onarheim@domstol.no

Gro Nondal Buvik, Sognekraft AS

E-post: gro.nondal.buvik@sognekraft.no

Erik Andreassen, Gate gourmet i Bergen, Ungrepresentant

E-post: eandreassen@gategourmet.com

■ RU region Sør (Aust- og Vest Agder, Telemark, Vestfold og Buskerud):

Leder: Ragnhild Negård - NAV

E-post: ragnhild.negard@nav.no

Helge Tverdal – AS Varden

E-post: helge.tverdal@varden.no

John-Inge Nerland – Fylkesmannen i Buskerud

E-post: fmbujin@fylkesmannen.no

Nina Ødegård – Høgskolen i Buskerud og Vestfold

E-post: Nina.Odegard@hbv.no

Cecilie Holt, NAV

E-post: cecilie.holt@nav.no

Hilde Valen, NAV i Vennesla, Ungrepresentant

E-post: hilde.valen@nav.no

Spørsmål til juridisk og forhandlingsavdelingen i Parat

Vi som gir svar i denne utgaven av Parat er:

*Thomas Lilloe,
Forhandler*

*Thore Eithun Helland
Advokat*

*Lene Liknes Hansen
Advokat*

*Renate Messel Hegre
Forhandler*

*Alexander Iversen,
Forhandler*

*Annbjørg Nærdal
Advokat*

Har du spørsmål til juristene eller til forhandlingsavdelingen, kan du sende spørsmålene til trygve.bergslund@parat.com. Vi hjelper deg som medlem med alle typer problemstillinger knyttet til arbeidsforhold og tolkning av avtaleverket. Du kan også ta kontakt med oss når det er behov for skriftlig og muntlig rådgivning i forbindelse med omorganisering, nedbemanningsprosesser, ferie, arbeidstidsordninger, trygdespørsmål og lignende.

Turnus og overtid

Vi har i min bedrift arbeidet dagtid frem til nå, men bedriften vil nå utvide åpningstidene og innføre turnus og mer overtid. Siden jeg har små barn og er alenemor, passer det svært dårlig å arbeide overtid eller turnus. Kan jeg si nei til overtid og turnusarbeid?

Emma

Svar: I regler for overtid kan arbeidstaker ha rett til å bli fritatt fra å utføre arbeid utover avtalt arbeidstid når man av helsemessige eller vektige sosiale grunner ber om det. Arbeidsgiver plikter også å frita arbeidstaker som ber om det, når arbeidet kan utsettes eller utføres av andre.

I regler for turnus kan arbeidstiden, om ikke annet er avtalt i tariffavtale, plasseres mellom klokken 06:00 og 21:00. Arbeid etter klokken 18:00 på lørdag

og frem til klokken 22:00 søndag regnes som helgearbeid, og kan ikke inngå i den alminnelige arbeidstiden. Arbeidsgiver står derfor ganske fritt når det gjelder å plassere arbeidstiden i løpet av døgnet. I motsetning til retten til å be seg unntatt for overtid kan man ikke nekte å arbeide turnus eller forskjøvet arbeidstid, med mindre arbeidstidens plassering er regulert i kontrakt eller tariffavtale.

Thomas

Problemer med leietaker

Jeg har en leier i kjelleren som støyer og lager mye bråk og som ikke betaler leien. Jeg kan reglene for oppsigelse og har sendt ham en skriftlig oppsigelse, men leieren har nå protestert mot oppsigelsen og nekter å flytte. Jeg har prøvd å ta kontakt med ham, men han nekter å ha noe med meg å gjøre. Hvem skal jeg nå ta kontakt med for å få løst denne uheldige tvisten, må jeg til tingretten, eller er det andre steder å gå?

Finn Einar

Svar: Det forutsettes her at du har sagt opp leieavtalen på korrekt måte, og at leieren har protestert i samsvar med reglene i husleieloven. Dersom du leier ut i Oslo, Akershus, Hordaland, Sør-Trøndelag eller Nord-Trøndelag, skal du sende en klage til Husleietvistutvalget. Informasjon finner du på www.htu.no.

I andre deler av landet begynner en slik sak i forliksrådet. Det må også opplyses at fra 1. juli i år får alle i Norge som leier bolig som forbruker, mulighet til å sende en klage til Husleietvistutvalget hvis utleier driver utleie som næring. Du som utleier kan ikke benytte deg at dette utvidede tilbudet. Men er du misfornøyd med avgjørelsen i Husleietvistutvalget eller forliksrådet, kan du anke saken til tingretten innen en måned fra forkynning.

Thore

60 år og flere feriedager

Jeg fyller 60 år i desember i år. Hvor mange dager ferie har jeg rett på i år?

Line

Svar: Etter ferieloven har du rett på 31 virkedager ferie, tilsvarende fem uker og én dag ferie, slik det er beskrevet i ferieloven.

Alle arbeidstakere har rett på 25 virkedager ferie hvert år. I tillegg har arbeidstakere som fyller 60 år i løpet av ferieåret, rett på

ekstraferie på seks virkedager. Virkedager er alle dager som ikke er søndager eller lovbestemte helge- eller høytidsdager. Er du bundet av tariffavtale, kan det også hende du har en «femte ferieuke», ofte regulert som fem virkedager ferie. I så tilfelle har du rett på 36 virkedager, 6 uker ferie, fra det året du fyller 60 år.

Lene

Permisjon og lønn ved fødsel

Min samboer og jeg venter barn i juni. Ifølge mine kolleger på sykehusapoteket der jeg jobber, har jeg i tillegg til avtalt foreldrepermisjon også rett til permisjon med lønn i to uker i forbindelse med fødselen. Stemmer det?

Stian

Svar: Alle arbeidstakere har rett til omsorgspermisjon ifølge arbeidsmiljølovens paragraf 12-3. Sykehusapotekene er omfattet av tariffavtale som i tillegg sikrer lønn under omsorgspermisjon på lik linje med mange tariffavtaler i både statlige og private virksomheter. Permisjon etter disse bestemmelsene skal normalt avvikles i løpet av de første to ukene etter hjemkomst.

Renate

Stillingsendring og lønn som statsansatt

Jeg er midlertidig ansatt i en statlig etat, men nå skal stillingen min gjøres om til en fast stilling. Jeg har hørt at jeg kan forhandle opp lønnen min når jeg går fra midlertidig til fast ansettelse. Er det riktig?

Maria

Svar: Når du går over fra midlertidig til fast stilling i staten, kan du få en ny vurdering av lønnen din innenfor stillingens lønnsalternativer, slik det er beskrevet i hovedavtalen. Det er imidlertid ikke en forhandling, men en vurdering fra arbeidsgiver.

Det betyr at du ikke kan fremme et krav gjennom din tillitsvalgte, en lønnsjustering i dette tilfellet vil derfor ligge innenfor arbeidsgivers styringsrett. Selv om du ikke kan fremme et krav, og heller ikke kan forhandle, er det imidlertid ingenting i veien for å minne din arbeidsgiver på at bestemmelsen er der og kan brukes.

Alexander

Krav på ventelønn

Jeg har jobbet i en statlig etat i mange år, men nå er det snakk om at avdelingen jeg jobber i, skal legges ned. Har jeg da rett på ventelønn dersom jeg får en oppsigelse?

Filip

Svar: Stortinget vedtok i desember endringer i tjenestemannsloven som innebærer at ventelønnsordningen utfases. Endringene gjelder fra 1. mars 2016. Dette betyr at ingen får ventelønn dersom de fratrer stillingen etter dette tidspunktet, og du vil dessverre ikke ha rett på ventelønn, siden fratredelsestidspunktet helt sikkert vil være etter 1. mars 2016. Du vil imidlertid ha rett på ordinære dagpenger på linje med alle andre arbeidstakere.

Annbjörg

										XORD	.no	ENDA	BYGE ARVING- ER	↓	DRIKK	KOM- MUNE	MOBIL- TELEFON- SYSTEM	↓	FRYSE- VARE	GRUVE- GANG	BIBEL- NAVN	JAKT- OMRÅDET	LOSE- MIDDEL	
										→								↖	BIDRA	→				
										ART.			MOTES RINGØY					SER SPØK		↓				
										MYNDIG- HET											ALLE HER EGEN			
										LED- ELSEN						LYRIKK MEDEIER- SKAP								ILD- STED- ENE
										▶					PRIMAT- EN OLJE- SELSKAP					SEIG MALT KORN				
										BAK- VERK	PANELE BERIKER					DUFTER LOTTERI								
										GLØTT											VARMT AVKOK BRAGD			
MÅL					BELEGG KRYPP				FLAM- ME AP				GRUVE											
LIGGE FORAN	↓	BESTILLE	PLAGG- DELEN	GRESK BOK- STAV	SLAG- STED	↓	GJEST- GIVERE	FORULYK- KEDE SPAN- DERER			↓	KV. - NAVN LEGG STEIN												
YRKES- GRUPPE							DEKKER MIDT- BLOKK			STAT I KARIBIEN GREPET				HOLDE ET ØYE MED										
POET- ENE								KOLBER TRELLET					VINYL- PLATE ROKKE											
▶				KJØRE FLY PÅ SÅKEN Å KUNNE NOE PÅ ...				DANSK ØY PAKKE- VEKT		MEDVIRKE SLYNGE														
ØY	↙							←				BY OG ELY ORIE- TERING												
ORDNER SENGEN				100 m2			STIRRE	KRØLL- ALFA		GJØN		VEGG- VERN												
APPEL- LERE				LIVLIG			ANELSE	BYGEN		PAUSE		EN HAGEN												
↳		EN BURTON						PÅ NY FLY- PLASS		STRØR SKYLLE			FASE FUGLEN											
SKILLE- NE								GODS BUE			ENERE NÅ			BRONSE- VINNER										
AVGA ULL					FUNGERE				MENGDER					I HUS										
SKRATTE					KLOKT				LEDD- BÅND															
↳		KAN OST VÆRE HOVENT					RUND- SKUET VALUTA- KODE					GREI DEMPE												
FLUKT- ER								FRILLE AT DET GÅR ...!																
TUFS	MARITIMT SPISE- RØR					LAST				PENGENE														
↳				HERSK- ERNE									BE- SKRIVER											

Løsningen på kryssordet i medlemsbladet Parat nr.5 – 2015 var: «PARAT OM KLIMA, MILJØ OG ARBEIDSPASSER»
De tre heldige vinnerne er: Oddvar Johansen, Skedsmokorset, Solveig Bang-Olsen, Tranby, Karin W.Vanebo, Namsos.

Vi trekker ut tre vinnere hver gang.
Send løsningen til redaksjonen, enten som e-post til trygve.bergslund@parat.com eller ordinær post til: Parat, Postboks 9029, Grønland, 0133 Oslo

Husk å merke e-posten/konvolutten
«Kryssord 1/2016»

Premie: Elvang INCA pledd av 50 prosent alpakaull, 40 prosent faveull og 10 prosent mikrofiber. Målene er 130x200 centimeter (se foto).

Frist for å sende inn løsning på neste kryssord er: 11. april 2016.

Løsning:

Navn:

Adresse:

SUDOKU:

Sudoku-oppgaven går ut på å plassere sifrene 1 til 9 slik at alle de lodrette og vannrette radene inneholder sifrene 1 til 9 én gang (slik at også hver 3 × 3-boks inneholder alle sifrene én gang).

1	6	2				3	7	
9	8				5	6	2	
		4	2	6				9
	3		5					
	9	8				5	4	
					2		9	
6				7	4	9		
	2	9	1				3	7
	7	5				4	6	1

Lett

				3	1	5	9	
	9		4					
		7			2	8		
		3		1			6	
5				8				2
	7				5			1
		9				4		
	6		3					
		5						6

Middels

					4			
2		9		5			6	4
		7	6				9	
1	4		8					
				6				
7	3	6						
	7	4			9	6		
		8		1				
			5	2			7	

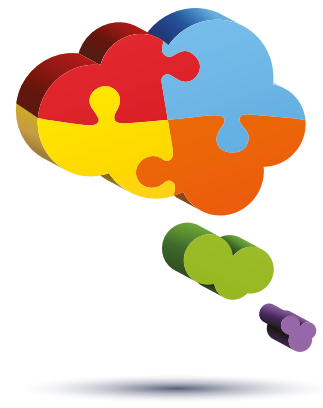
Ekspert

S	T	O	R	M	B	Y	G	E	U	I	N	T	L	M
Q	D	R	E	G	N	V	Æ	R	P	O	P	M	A	E
N	K	K	Y	R	T	V	A	L	F	A	N	T	R	P
B	O	M	N	O	R	D	L	Y	S	T	E	E	T	M
T	R	L	O	F	F	N	T	S	A	M	D	H	S	U
O	I	V	K	N	J	N	A	I	G	V	B	A	I	P
R	M	E	A	Y	S	T	F	R	V	A	Ø	V	M	Y
N	F	N	D	W	S	U	Ø	B	R	I	R	G	K	K
A	R	N	N	E	N	U	N	S	S	D	D	U	L	S
D	O	I	I	U	L	Y	V	G	G	I	L	L	K	O
O	S	L	V	B	P	K	I	N	N	I	P	E	O	L
A	T	E	A	N	Z	K	N	A	N	A	Z	M	R	S
O	N	K	T	G	Q	B	D	G	R	Q	K	A	N	K
X	S	A	S	E	G	Y	B	L	G	A	H	R	M	I
L	K	K	Ø	R	N	W	Z	O	O	L	G	V	O	N
B	K	U	L	E	L	Y	N	S	Z	G	D	A	A	N

KRYSS OG TVERS:

Hvilket ord står IKKE i diagrammet?
Det ordet er oppgavens løsning.

FØNVIND	PASSAT
HAGLBYGE	REGNBUE
HAVGULE	REGNVAR
KAKELINNE	RIMFROST
KORNMO	SKYPUMPE
KULELYN	SLUDD
KULING	SOLGANGSBRIS
KUMULUS	SOLSKINN
LAVTRYKK	STORMBYGE
MISTRAL	SYKLON
MONSUN	TAIFUN
NEDBØR	TORNADO
NORDLYS	TYFON
ORKAN	ØSTAVIND

ANAGRAMKRYSS:

Til venstre for skillestreken er løsningsordene, og her er bokstavene stokket om i anagrammer. Finn ut hvilke ord det er snakk om og skriv dem inn i feltet til høyre (kun vannrett). Én bokstav står riktig plassert allerede. Når du er ferdig, stokker du om på bokstavene som er nummerert. Dette er løsningsordet som kan skrives inn i feltet nedenfor. Stikkord for løsningsordet er «Trafikk».

G	R	A	D	F	E	1				
B	A	R	V	E	D					3
E	N	G	K	R	E			6		
I	S	K	O	K	S					5
T	I	D	T	R	E			4		
G	A	S	T	E	N					2
S	L	I	T	E	R	7				

1	2	3	4	5	6	7

Parats treningside med hjernetrim

Sender du oss løsningen på alle oppgavene på denne siden, er du med i trekningen av et Elvang INCA pledd av 50 prosent alpakaull, 40 prosent fåreull og 10 prosent mikrofiber. Målene er 130x200 centimeter.

Frist for å sende inn løsningen er 11. april 2016.

Vi trekker én vinner hver gang. Send løsningen til redaksjonen, enten på e-post til trygve.bergslund@parat.com, eller ordinær post til: Parat, postboks 9029 Grønland, 0133 Oslo. Husk å merke e-posten/konvolutten «Hjernetrim 1/2016». Vinneren av hjernetrim i 5/2015 er Renathe Karlsen, Kvaløysletta.

Samfunnsansvar og delingsøkonomi

Ordet «delingsøkonomi» er nytt og benyttes nå så ofte av så mange at det sannsynligvis ligger helt i tet i konkurransen om å bli kåret til årets ord i 2016. Det er selvfølgelig ikke viktig. Mange mener imidlertid at betydningen av ordet og konsekvensene dette har på norsk arbeidsliv og samfunnsøkonomi, er store.

Når vi åpner eller ser på et hvilket som helst nyhetsmedium i dag, slår ord som delingsøkonomi, teknologi, digitalisering, automatisering og robotisering imot oss med varsel om at vi står midt i en pågående revolusjon. Varselet følges ofte av en påstand om at endringene får konsekvenser for den enkelte av oss, enten vi vil eller ikke. Dette tror jeg også på, men jeg er ikke så redd for endringene som mange andre gir uttrykk for at de er. Historien viser jo nettopp at utviklingen opp gjennom alle tider hviler på mange små og store revolusjoner. Disse endringene har medført mer eller mindre kortvarig smerte for samfunn og enkeltpersoner, men de langsiktige virkningene har alltid har vært positive.

Noen av de fremste eksemplene på begrepet «delingsøkonomi» er Uber, et nettverkselskap hvor privatpersoner henter og kjører andre for en avtalt pris etter bestilling gjennom en delingstjeneste på mobiltelefonen, Airbnb, en nettbasert markedsplass som gir privatpersoner mulighet for å leie ut sin bolig til andre mot vederlag, og Nabobil som gir privatpersoner en markedsplass for å leie ut bilen sin til andre. Det nye disse eksemplene representerer, er omfanget av delingen som den nye teknologien gir mulighet for, og mange får betalt for å dele. Det er i kjølvannet av dette at det likevel kan oppstå noen utfordringer. Vi har allerede verktøyene for å løse disse. Spørsmålet er nok heller om vi bruker disse godt nok.

For eksempel er det flere potensielle delingstjenester som i dag er omfattet av konsesjonsplikt eller er lovregulert på annen måte. Persontransport er et eksempel på dette. Dersom delingstjenestene bryter med slike lover, er det både ulovlig og et samfunnsproblem som må løses. I slike tilfeller må det vurderes om lovene er gode nok, og om de faktisk håndheves. Er lovene gode nok, men ikke håndheves, er det heller en ressursutfordring som må løses.

Betales det ikke pliktig skatt av inntekter fra delingstjenester, er det både ulovlig, umoralsk og et samfunnsproblem som må løses. Vi har allerede lover og skatteregler som regulerer dette, men kanskje må det ses på justeringer som gjør de enklere å håndheve disse. Kanskje skal vi også erkjenne at tiden er moden for å gå over til det kontantløse samfunnet hvor alle økonomiske transaksjoner er sporbare for å sikre at vedtatte skatter og avgifter betales.

Dersom delingstjenester tar form som profesjonell næringsvirksomhet og dette i realiteten innebærer at man unndrar seg arbeidsgiveransvar, er det både ulovlig og et samfunnsproblem som utfordrer den norske modellen. Vi har imidlertid lov- og avtaleverk som allerede regulerer dette, men både partene i arbeidslivet og myndighetene må påta seg et ansvar for å se til at disse følges.

Jeg mener det er liten tvil om at vi nå er inne i en periode hvor det skjer flere endringer som representerer noe nytt og gjennomgripende, som får konsekvenser for oss alle og krever at vi endrer oss. I slike omgivelser er det lett å la seg rive med og overvurdere betydningen av alt vi oppfatter som nytt. Vi skal ikke forby eller gjør alt annerledes fordi «delingsøkonomien» vokser frem, men det vil nok være behov for noen justeringer for å sikre den norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten.

Hans E. Skjæggerud
Hans-Erik Skjæggerud
Leder i Parat

Foto: Trygve Bergslund

			XORD		.no	POSTEI	LØVTRE FORUM	1 ↓	LEGGER NOEN PÅ DAMENE PÅ FEST	2 ↓	HEVES	MYNT	NÆRE PÅ	1 ↓	MUSE-LOKKE-MAT KRUSFIKS	BIBEL-NAVN	3 ↓	NAVNE-DAG 07.10.	JORDET		
			→	4	5	6	5	7	→	8	9	10	11	12	6	↓	12				
			100 m2	5	6	NOTA-BENE TANN	9	3	HØYTT-RAVENDE LAND-TUNGE	6	12	7	1	6	13	10	11				
			EN KENNEDY	7	12	14	BLI ENIGE TUPPES	12	9	12	10	10	SERE-MONIER ANBE-FALING	6	13	7	12	6			
EKSPO-NERTE	PLAGET	AKSEPT DRAPERI	15 ↓	PART	KAPRER	EN-BÅRNE VIL SI	12	9	12	10	7	12	GRIPES ROM	7	5	10	3158	FOR-ÆRTE LUFT-NORGE	16	5	
2 →	7	10	5	7	7	12	TIL-PASSET FRØET	5	9	4	5	10	10	12	7	DRETT DUGELIG	5	17	↓	KANTET	
BYGE	12	17	PUSSIGE FRATA	6	5	6	12	AULA DUFTE	10	5	17	FØLE-HORN (FL.) BE-TRAKTE	5	9	7	12	9	9	12	6	
BABLER	6	8	6	12	6	MORENE EN BRUMM	6	5	GREI SAMT	6	12	5	17	PERSON FRA AGDER HØYTTID	12	16	14	ØYE-BLIKK REN	9	2	
TEMPERA-TUR-ENHET FASE	16	6	5	14	DESL-LITER	1	7	9	1	11	10	9	1	15	10	9	12	4	←	ØYNE	
9 →	12	AVVIKLE	9	12	14 ↓	17	12	16	16	12	KJØRE-TØY	10	9	2	7	12	3	2	10	↓	10
SLAVE-NE	7	6	12	17	17	12	9	12	BLØT-DYR	10	9	12	16	17	FERDER	7	2	6	12	6	

Kombikryssord er en morsom variant av kryssord. Her kombinerer man et kodekryss med et «vanlig» kryssord.

Dette kryssordet har nøkkelord og nummererte ruter der hver bokstav har sitt unike tall. Dersom du står fast på et ord er det bare å bruke tallene fra andre ord man allerede har løst og sies å være en kryssordvariant som det skal være umulig ikke å løse.

Tyveri er den vanligste skaden på hytter

Ny medlemsfordel!

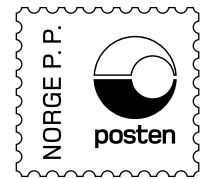
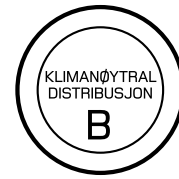
Nå kan du kjøpe YS Hytteinnbo, en spesialpriset innboforsikring for deg som er medlem i Parat.

Besøk oss på gjensidige.no/ys eller ring 03100.

Gjensidige

Returadresse:
Parat
Boks 9029 Grønland
0133 OSLO

LEGER UTEN GRENSER REDDER LIV OG LINDRER NØD HVER ENESTE DAG I KRIG, KRISER OG KATASTROFER. DET KAN DU OGSÅ GJØRE!

BLI FELTPARTNER OG STØTT OSS MED ET VALGFRIIT BELØP I MÅNEDEN

TELEFON 08898
GIVERSERVICE@LEGERUTENGRENSER.NO
LEGERUTENGRENSER.NO/FELTPARTNER